

VROEGE SCHOOLVERLATERS IN VLAANDEREN TOT 2010

Een analyse van de invloed van de
financieel-economische crisis van 2008

Georges Van Landeghem

Vroege schoolverlaters in vlaanderen tot 2010

Een analyse van de invloed van de financieel-
economische crisis van 2008

Georges Van Landeghem

Promotor: Bieke De Fraine

Research paper SSL/2012.01/1.2.0.

Datum oplevering eerste versie: 6 juni 2012

Datum publicatie: ?? ??? 2012

Het Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen is een samenwerkingsverband van KU Leuven, UGent, VUB, Lessius Hogeschool en HUB.

Gelieve naar deze publicatie te verwijzen als volgt:

Van Landeghem, G. (2012). *Vroege schoolverlaters in Vlaanderen tot 2010. Een analyse van de invloed van de financieel-economische crisis van 2008*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. SSL/2012.01/1.2.0.

Voor meer informatie over deze publicatie: Georges.VanLandeghem@ppw.kuleuven.be

Deze publicatie kwam tot stand met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, Programma Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek.

In deze publicatie wordt de mening van de auteur weergegeven en niet die van de Vlaamse overheid. De Vlaamse overheid is niet aansprakelijk voor het gebruik dat kan worden gemaakt van de opgenomen gegevens.

© 2012 STEUNPUNT STUDIE- EN SCHOOLLOOPBANEN

p.a. Secretariaat Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen
HIVA - Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving
Parkstraat 47 bus 5300, BE 3000 Leuven

Deze publicatie is ook beschikbaar via www.steunpuntSSL.be

Beleidssamenvatting

Recent onderzoek door het Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen¹ heeft aangetoond dat een belangrijk deel van de ongekwalificeerde uitstroom uit het voltijds gewoon beroepsonderwijs, bestaat uit jongeren die geen of relatief weinig vertraging hebben opgelopen in hun schoolloopbaan en die niet ver meer verwijderd zijn van een kwalificatie. Het ligt voor de hand dat de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt een rol speelt in de beslissing van deze jongeren om het leerplichtonderwijs vaarwel te zeggen. Als die verklaring klopt, dan verwacht men dat de schok die door de arbeidsmarkt ging als gevolg van de financieel-economische crisis van 2008 sporen moet nalaten in de statistieken over vroege schoolverlaters.

De tijdreeks van de indicator van de ongekwalificeerde uitstroom per kalenderjaar in het voorliggend rapport vertoont inderdaad een *trendbreuk in 2008*. De licht stijgende trend tot en met 2008 is omgebogen naar een—in het geval van de jongens forse—daling in 2009 en 2010.

De genoemde indicator maakt deel uit van een *indicatorenstelsel*, dat grotendeels gebaseerd is op eenvoudige gepubliceerde administratieve data.² Dit systeem laat toe de recente evolutie van het percentage vroege schoolverlaters te analyseren en te duiden.

Uit die analyse blijkt ten eerste dat de opvallende daling van de ongekwalificeerde uitstroom tussen 2008 en 2010 nagenoeg volledig toe te schrijven is aan het feit dat meer ongekwalificeerde jongeren—en vooral jongens—in die jaren de keuze gemaakt hebben in het leerplichtonderwijs te blijven. Dat is precies wat men verwacht als *jongeren de toestand van de arbeidsmarkt in hun beslissingen betrekken* en als die arbeidsmarkt in een crisistoestand verkeert.

Ten tweede suggereert verdere analyse dat de afremming van de uitstroom van ongekwalificeerde jongens in 2009 en 2010, naast de *directe impact* op de omvang van de ongekwalificeerde uitstroom in die jaren, een *langetermijneffect* kan hebben op

¹ Van Landeghem, G., & Van Damme, J. (2011). *Vroege schoolverlaters uit het voltijds beroepsonderwijs. Vertrekpunt voor een gedifferentieerde aanpak*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. OD1/2009.39. Zie <http://www.steunpuntSSL.be>.

² Van Landeghem, G., & Van Damme, J. (2008). *Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom. Een samenhangend indicatorenstelsel gebaseerd op indicatoren per leeftijd*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. OD1/2008.13. Zie <http://www.steunpuntSSL.be>.

de uiteindelijke kwalificatieoogst van de betrokken cohorten. Tot 2009 was er een dalende trend in het aantal kwalificaties uitgereikt aan jongens die minstens een jaar na het einde van de leerplicht verder hadden gestudeerd; tussen 2009 en 2010 breekt die dalende trend. Toekomstige berekeningen voor 2011 en daarna zullen moeten uitwijzen of dit mogelijk langetermijneffect zich doorzet.

De crisis van 2008 kan dus opgevat worden als een natuurlijk experiment dat aantoont dat een beduidend deel van de vroege schoolverlaters actieve beslissingsnemers zijn die alert zijn voor externe invloeden. Sommige jongeren verlaten het leerplichtonderwijs blijkbaar niet omdat ze niet in staat zijn om een kwalificatie te verwerven, maar omdat de arbeidsmarkt op dat moment een grote aantrekkingskracht uitoefent.

De uitdaging voor het beleid bestaat erin om ook in tijden met een gunstige conjunctuur kanalen te vinden om dergelijke jongeren aan te spreken en te motiveren om hun schoolloopbaan verder te zetten tot ze een kwalificatie in handen hebben. We denken dan op de eerste plaats aan de eerder geïdentificeerde doelgroep van vroege schoolverlaters die weinig vertraging hebben opgelopen en waarvoor het kwalificatiemoment—het met succes afronden van een zesde leerjaar—al in zicht is. De relatief gunstige situatie van deze jongeren suggereert dat maatregelen die hen aanmoedigen om de relatief korte weg naar een kwalificatie toch nog af te leggen en die het overblijvend traject aantrekkelijker maken, een impact zouden kunnen hebben.

Een blik op twee groepen van leeftijdsgenoten van de vroege schoolverlaters kan hier misschien voor inspiratie zorgen. De eerste, omvangrijke, groep bestaat uit de jongeren die klaarstaan om in het hoger onderwijs te starten of er al studeren. Zij komen terecht een systeem van onderwijs dat de oude rigiditeit van de jaarprogramma's heeft losgelaten en zeer flexibel werkt met credits, individuele programma's, ... die een individueel studietempo toelaten. De tweede groep wordt gevormd door het relatief kleine maar sterk groeiende aantal jongeren—18- tot 22-jarigen—dat in het tweekansonderwijs studeert.³ Ook zij hebben gekozen voor een meer flexibele vorm van onderwijs.

³ Zie pp. 169-176 in: Van Landeghem, G., Goos, M., & Van Damme, J. (2010). *Vroege schoolverlaters in Vlaanderen. Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom tot 2007*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. OD1/2009.25. Zie <http://www.steunpuntSSL.be>.

Het beleid zou kunnen werken aan een systeem om jongeren uit deze doelgroep—die de leeftijd hebben bereikt waarop hun leerplicht eindigt en die een relatief gunstige positie hebben bereikt in het voltijds gewoon beroepsonderwijs—de mogelijkheid te bieden om het resterende weg naar een kwalificatie in een meer flexibele setting af te leggen. De leerling zou een duidelijk afgebakend en individueel aangepast traject aangeboden moeten krijgen, dat kan afgewerkt worden terwijl hij/zij al actief is op de arbeidsmarkt.

Het uitwerken van een zo'n systeem vereist wellicht een inbreng van zowel het tweedekansonderwijs als het leerplichtonderwijs. Locaties waar secundaire scholen op dit moment al faciliteiten delen met centra voor volwassenenonderwijs vormen mogelijk een geschikt eerste proefterrein voor een dergelijk initiatief.

Inleiding

De problematiek van de vroege schoolverlaters stond op de agenda van onderwijsbeleidsmakers in het voorbije decennium. Dat gold zowel op het Vlaams beleidsniveau⁴ als voor de Europese Unie⁵. Ondanks die aandacht heeft het beleid weinig vat gekregen op de ‘ongekwalificeerde uitstroom’. De Lissabondoelstelling over vroege schoolverlaters is niet gehaald.⁶ In Vlaanderen nam tot het crisisjaar 2008 de ongekwalificeerde uitstroom jaar na jaar licht toe.⁷

Toch, of misschien juist daardoor, probeert men de aandacht voor de kwestie van de vroege schoolverlaters verder vast te houden in dit tweede decennium. Het verminderen van de ongekwalificeerde uitstroom is één van de ‘ET 2020’⁸ en zelfs van de ‘EU 2020’⁹ doelstellingen. Opnieuw volgt Vlaanderen in dit spoor.^{10 11}

Nauwkeurige cijfers over de evolutie van het aantal vroege schoolverlaters in Vlaanderen blijven dus belangrijk. In dit rapport worden de tijdreeksen van het door het Steunpunt SSL ontwikkelde indicatorensysteem van de ongekwalificeerde uitstroom aangevuld tot en met het jaar 2010.

Het verslag volgt grotendeels het stramien van de vorige samenvattingen over de updates van de tijdreeksen. Er is echter bijzondere aandacht—doorheen het verslag en in het laatste onderdeel ervan (p. 17)—voor de evolutie sinds 2008. De financieel-economische crisis van 2008 kan men zien als een spontaan experiment dat inzicht kan geven in de mechanismen achter de ongekwalificeerde uitstroom. Dat inzicht

⁴ Zie bijvoorbeeld: pp. 7-9 van de *Beleidsnota 2004-2009, Onderwijs en Vorming* van de Vlaamse minister van Werk, Onderwijs en Vorming.

⁵ Zie bijvoorbeeld: European Commission (2010). *Lisbon Strategy evaluation document*. Brussels: European Commission, Commission Staff Working Document SEC (2.2.2010) 114.

⁶ Zie bijvoorbeeld p. 17 in het genoemde Commission Staff Working Document SEC (2.2.2010) 114.

⁷ Zie bijvoorbeeld: Van Landeghem, G., & Van Damme, J. (2011). *Vroege schoolverlaters in Vlaanderen. Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom tot 2008—Samenvatting*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. OD1/2010.37. Zie <http://www.steunpuntSSL.be>.

⁸ Zie bijvoorbeeld p. 9 in: Council of the European Union (2009). *Council conclusions on a strategic framework for European cooperation in education and training (“ET 2020”)*. 2941th Education, Youth and Culture Council Meeting, Brussels, 12 May 2009.

⁹ Zie bijvoorbeeld pp. 3, 9 in: European Commission (2010). *Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Brussels 3.3.2010 COM(2010) 2020.

¹⁰ Zie bijvoorbeeld pp. 52 en 57 van: - (januari 2009). *Vlaanderen in Actie. Doorbraken 2020*. Brussel: Vlaamse Overheid, Afdeling Communicatie.

¹¹ Zie bijvoorbeeld pp. 9-11 en p. 13 van de *Beleidsnota onderwijs 2009-2014 van de Vlaamse minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke Kansen en Brussel*.

Vroege schoolverlaters in Vlaanderen

levert misschien aanknopingspunten voor een beleid met impact. Het laatste deel van dit rapport (de Bijlage vanaf p. 25) beschrijft de analyse van het verloop van de ongekwalificeerd uitstroom tussen 2008 en 2010 meer in detail.

Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom tot 2010

Deze tekst brengt een kort verslag¹² uit over de *indicatoren van de ongekwalificeerde uitstroom uit het leerplichtonderwijs*. Het indicatorensysteem is ontwikkeld in rapport SSL/OD1/2008.13¹³ van het Steunpunt SSL (tweede generatie). Het is gebaseerd op administratieve gegevens over de leerlingenpopulatie in de Vlaamse Gemeenschap. De methode is uitgebreid en verfijnd en de tijdreeksen zijn aangevuld met de gegevens over de jaren 2007, 2008 en 2009 in de rapporten SSL/OD1/2009.25, SSL/OD1/2010.37¹⁴ en SSL/OD1/2011.46¹⁵. Het voorliggend verslag vult de tijdreeksen aan met de gegevens over het jaar 2010¹⁶.

De volgende belangrijke soorten kwalificaties zijn verwerkt in al de indicatoren: het diploma van secundair onderwijs behaald via het algemeen secundair onderwijs of via het technisch secundair onderwijs of het secundair kunstonderwijs, het studiegetuigschrift van het zesde leerjaar van het voltijds gewoon beroepsonderwijs¹⁷, het certificaat¹⁸ van het deeltijds beroepsonderwijs en het getuigschrift¹⁹ van een succesvol afgewerkt leercontract.

¹² Een beschrijving van het rekenwerk achter het indicatorensysteem en van de longitudinale kwaliteitscontrole van de ingrediënten, met een uitgebreide rapportering van tussenresultaten, is te vinden in: Van Landeghem, G., Goos, M. & Van Damme, J. (2010). *Vroege schoolverlaters in Vlaanderen. Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom tot 2007*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. OD1/2009.25. Zie <http://www.steunpuntSSL.be>.

¹³ Van Landeghem, G., & Van Damme, J. (2008). *Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom. Een samenhangend indicatorensysteem gebaseerd op indicatoren per leeftijd*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. OD1/2008.13. Zie <http://www.steunpuntSSL.be>.

¹⁴ Van Landeghem, G., & Van Damme, J. (2011). *Vroege schoolverlaters in Vlaanderen. Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom tot 2008—Samenvatting*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. OD1/2010.37. Zie <http://www.steunpuntSSL.be>.

¹⁵ Van Landeghem, G., & Van Damme, J. (2011). *Vroege schoolverlaters in Vlaanderen. Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom tot 2009—Kort verslag*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. OD1/2011.46. Zie <http://www.steunpuntSSL.be>.

¹⁶ De berekeningen in dit rapport zijn grotendeels gebaseerd op de inhoud van de SSL-database van leerlingenaantallen en van aantallen studiebewijzen, versie V10a. De database bevat vooral gegevens uit de Statistische Jaarboeken van het Vlaams Onderwijs, gepubliceerd door het Departement Onderwijs. Sommige elementen van de database zijn op aanvraag geleverd door het Departement Onderwijs. Een kleine—maar voor onze doeleinden zeer belangrijke—component van de database, namelijk: de leerlingenaantallen en getuigschriftenaantallen van de leertijd, is afkomstig van SYNTRA. We bedanken de medewerkers van het Departement Onderwijs en van SYNTRA voor het bezorgen en toelichten van deze gegevens.

¹⁷ Sinds 2004 verwerft een aantal leerlingen dit getuigschrift via het modulair beroepsonderwijs.

¹⁸ Vanaf 2009 is de terminologie veranderd: van ‘kwalificatiegetuigschrift’ naar ‘certificaat’.

¹⁹ Uitgereikt door SYNTRA, het vroegere VIZO. De leerling ontvangt het getuigschrift zodra hij/zij de componenten ‘beroepskennis’ en ‘praktijkproef’ van de opleiding met succes heeft afgerond. Tot en

Bovendien zijn de kwalificaties via het buitengewoon secundair onderwijs opgenomen in de indicatorenberekeningen, zover als dat op dit moment mogelijk is.²⁰ Leerlingen van de ‘opleidingsvorm 3’ (OV3)²¹ van het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO) kunnen een kwalificatiegetuigschrift²² behalen. Leerlingen van de ‘opleidingsvorm 4’ (OV4) kunnen de kwalificaties van het gewoon secundair onderwijs verwerven. Het zijn deze kwalificaties via de ‘opleidingsvormen 3 en 4’ die we in aanmerking nemen bij het verrekenen van de rol van het buitengewoon secundair onderwijs in de gekwalificeerde en ongekwalificeerde uitstroom uit het leerplichtonderwijs.

Waar de kwalificaties via het buitengewoon secundair onderwijs zijn meegerekend, beslaat het kwalificatiecriterium ongeveer de volledige ‘breedte’ van het leerplichtonderwijs, dat wil zeggen: de schoolloopbaan van bijna alle Vlaamse jongeren kruist een pad in het secundair onderwijs dat kan leiden naar een kwalificatie.²³

Indicatoren per leeftijd. Het verloop van de basisindicatoren van de ongekwalificeerde uitstroom is voorgesteld in Figuur 1 en Figuur 2, respectievelijk voor jongens en meisjes. Deze indicatoren per leeftijd geven een beeld van het *tempo* waarin leeftijdsgenoten ongekwalificeerd uitstromen.

Zo toont Figuur 2 bijvoorbeeld²⁴ dat 5,6% van de meisjes geboren in 1990 het onderwijs zonder kwalificatie heeft verlaten op 18-jarige leeftijd (dat wil zeggen: op

met 2009 vertegenwoordigde het getuigschrift drie componenten: ‘beroepskennis’, ‘praktijkproef’ en ‘algemene vorming’. (Bron: e-mail SYNTRA, 25 juli 2011.)

²⁰ De start van de tellingen van de kwalificatie-aantallen in het buitengewoon secundair onderwijs is nog te recent om een volledige integratie in alle onderdelen van het indicatorensysteem mogelijk te maken.

²¹ Opleidingsvorm 3 “geeft een algemene sociale en beroepsvorming met het oog op integratie in een gewoon leef- en werkmilieu”; Opleidingsvorm 4 “geeft een voorbereiding op een studie in het hoger onderwijs en op integratie in het actieve leven” (zie bijvoorbeeld p. 10 in: – (2012), *Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs, schooljaar 2010–2011*, Brussel: Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming).

²² Vanaf 2010 gebruikt men de term ‘getuigschrift van de opleiding uitgereikt na de kwalificatiefase’ (zie bijvoorbeeld: blad ‘10dsec25’ in de Excel file ‘19_studiebewijzen_SO_0910’ van het Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs, schooljaar 2010–2011).

²³ De leerlingen van de ‘opleidingsvormen 1 en 2’ van het buitengewoon secundair onderwijs vormen de belangrijkste uitzondering. De omvang van deze groep wordt in een van de secties van dit verslag in kaart gebracht (zie Tabel 4).

²⁴ Hier worden enkele cijfers geciteerd die men kan aflezen van de zwarte curven, die gelden voor het kwalificatiecriterium *zonder* de kwalificaties van het buitengewoon secundair onderwijs.

het einde van hun leerplicht). Een jaar later ging nog eens 2,9% van dezelfde meisjescohort (als 19-jarigen) weg zonder kwalificatie; de ongekwalificeerde uitstroom van 20-jarige meisjes bedroeg 1,1% (Figuur 2). In dezelfde figuur vindt men overeenkomstige cijfers voor oudere meisjescohorten: 6,1% (18-jarigen), 2,2% (19-jarigen) en 1,0% (20-jarigen) in de geboortecohorte van 1982; respectievelijk 5,6%, 2,3% en 0,5% voor het geboortjaar 1977. Uit deze cijfers blijkt dat het tempo van het ongekwalificeerd uitstromen verandert volgens het geboortjaar. Zo is in de geboortecohorte van 1990 de verhouding van ‘oudere’ ongekwalificeerde schoolverlaters—die nog één of twee jaar op school gebleven zijn na het einde van hun leerplicht—tot de 18-jarige ongekwalificeerde uitstroom groter dan in de oudere cohorten van 1977.

De corresponderende indicatoren voor de jongens zijn te vinden in Figuur 1. Uit een blik op Figuur 1 en Figuur 2 samen blijkt onmiddellijk dat ongekwalificeerd uitstromen een veel omvangrijker probleem is bij de jongens dan bij de meisjes. Deze vaststelling geldt ook telkens als men de vergelijking maakt op een gegeven leeftijd. Enkele voorbeelden van cijfers over de omvang van de ongekwalificeerde uitstroom per leeftijd die af te lezen zijn uit Figuur 1: een ongekwalificeerde uitstroom van 8,9% op 18-jarige leeftijd, 4,9% als 19-jarigen en 1,9% als 20-jarigen voor de jongens geboren in 1990; respectievelijk 9,3% (18), 4,0% (19) en 1,2% (20) van de jongenscohorten van 1982; 8,3% (18), 4,2% (19) en 0,8% (20) voor het geboortjaar 1977.

Een voordeel van deze basisindicatoren is dat ze de *effecten van beleidsmaatregelen* voor het verminderen van de ongekwalificeerde uitstroom sneller zichtbaar kunnen maken: bij de start van de implementatie ervan heeft een beleidsinitiatief mogelijk slechts een impact op sommige leeftijdscategorieën van bepaalde geboortejaren. Dit geldt ook voor mogelijke effecten van maatschappelijke of economische veranderingen op het aantal vroege schoolverlaters.

Zo blijkt in Figuur 1 dat de ongekwalificeerde uitstroom van jongens tussen 2008²⁵ en 2009 én tussen 2009 en 2010 is afgenomen in elke leeftijdsgroep (van 18 tot 22). Een dergelijke verandering is nog nooit opgetreden in deze tijdreeksen. Bij de meisjes toont Figuur 2 een gelijkaardige evolutie tussen 2008 en 2010, maar enkel bij de 18-

²⁵ 18-jarigen van geboortjaar 1990, 19-jarigen van geboortjaar 1989, enzovoort.

jarigen. Een meer gedetailleerde analyse—die uiteengezet wordt in de bijlage—suggereert dat de recente evolutie van de basisindicatoren *een gevolg is van de financieel-economische crisis* die zich liet voelen vanaf de herfst van 2008.

Verschillende soorten indicatoren van voortijdig schoolverlaten kunnen vervolgens berekend worden door de basisindicatoren op de gepaste manier te *aggregeren*: indicatoren per kalenderjaar, indicatoren per geboortecohorte en indicatoren met betrekking tot een gegeven leeftijdsinterval van de populatie. De afgeleide indicatoren verschillen enkel doordat ze de ongekwalificeerde uitstroom elk bekijken vanuit een andere invalshoek; ze zijn gebaseerd op hetzelfde kwalificatiecriterium en op dezelfde ingrediënten.

Ongekwalificeerde uitstroom per kalenderjaar (Tabel 1). In 2010 had 8,6% van de meisjes die het leerplichtonderwijs achter zich lieten—in absolute cijfers: 3074 meisjes in een uitstroom van 35727 meisjes—geen kwalificatie²⁶. Bij de jongens ligt dat cijfer een heel stuk hoger: 13,6% van de uitstroom van de jongens—5014 uit 36957—was ongekwalificeerd. Voor jongens en meisjes samen stond de indicator van de ongekwalificeerde uitstroom in het kalenderjaar 2010 (op het einde van het schooljaar 2009–2010) dus op 11,1%.

Tussen 1999 en 2008 (Tabel 1) was de *algemene trend* van de fractie van de schoolverlaters zonder kwalificatie stijgend. Dat geldt voor de beide seksen, maar voor de jongens was de trend sterker. Bij de jongens was er tussen 1999 en 2008 een totale toename van 3,1%, bij de meisjes bedroeg de toename 1,0% en voor jongens en meisjes samen 2,1%.²⁷

De evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom per kalenderjaar tussen 2008 en 2010 vormt een trendbreuk ten opzichte van wat voorafging. Het effect is groot en veel duidelijker bij de jongens dan bij de meisjes: 13,6% tegenover 16,0%, dus een afname met 2,4% bij de jongens; 8,6% versus 9,2%, dus 0,6% minder vroege schoolverlaters bij de meisjes; voor jongens en meisjes samen bedraagt de afname 1,6% van de

²⁶ ... volgens het meeste complete kwalificatiecriterium, dat rekening houdt met de kwalificaties via het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO OV3 en OV4).

²⁷ Jongens: $17,6\% - 14,5\% = 3,1\%$ van de mannelijke schoolverlaters; meisjes: $10,4\% - 9,4\% = 1,0\%$ van de vrouwelijke schoolverlaters; jongens en meisjes samen: $14,1\% - 12,0\% = 2,1\%$ van de schoolverlaters. Dit zijn cijfers volgens het kwalificatiecriterium *zonder* de kwalificaties van het BuSO.

schoolverlaters.²⁸ Het komt erop neer dat de indicatorwaarden voor 2010 weinig verschillen van de cijfers voor 2000 (zie Tabel 1). Een decompositie van de indicator van de ongekwalificeerde uitstroom in drie factoren—die uiteengezet wordt in de bijlage bij dit kort verslag—suggereert dat *de afname van de ongekwalificeerde uitstroom tussen 2008 en 2010 een gevolg is van de financieel-economische crisis die begon in 2008.*

Tabel 1. Ongekwalificeerde uitstroom in een reeks kalenderjaren, mét en zonder de kwalificaties van het BuSO (OV3 en OV4)

Kalender- jaar	Jongens		Meisjes		J+M	
	Met BuSO	Zonder BuSO	Met BuSO	Zonder BuSO	Met BuSO	Zonder BuSO
1999		14,5%		9,4%		12,0%
2000		15,6%		9,9%		12,8%
2001		15,3%		9,4%		12,4%
2002		15,7%		10,0%		12,9%
2003		16,6%		10,1%		13,4%
2004	14,9%	16,9%	8,9%	10,2%	12,0%	13,6%
2005	14,8%	16,7%	9,1%	10,3%	12,0%	13,6%
2006	15,8%	17,6%	9,2%	10,5%	12,6%	14,1%
2007	16,3%	17,9%	9,5%	10,6%	13,0%	14,4%
2008 ^a	16,0%	17,6%	9,2%	10,4%	12,7%	14,1%
2009 ^a	14,7%	16,4%	9,2%	10,2%	12,0%	13,4%
2010	13,6%	15,5%	8,6%	9,9%	11,1%	12,7%

Kwalificatiecriterium: ASO-diploma, KSO/TSO-diploma, BSO-getuigschrift, DBSO-getuigschrift of SYNTRA-getuigschrift; kwalificaties via BuSO OV3 en OV4.

^a Na 2010 is de cohorte die geboren is in 1988 (zo goed als) weg uit het leerplichtonderwijs. Op dat ogenblik is het mogelijk om voor die cohorte kleine inconsistenties tussen de omvang van de cohorte en de som van de aantallen schoolverlaters per leeftijd te detecteren en bij benadering te corrigeren. Deze inconsistenties hebben te maken met migratiestromen tussen het onderwijs in de Vlaamse Gemeenschap en andere onderwijssystemen waarvan de omvang niet exact bepaald kan worden. De correctie kan in principe een invloed hebben op de schattingen van de indicator voor 2008 en 2009. Concreet is er geen verschil voor 2009 en evenmin voor de jongens in 2008. De indicatorwaarden voor de meisjes in 2008 zijn nu 9,2% (met BuSO) en 10,4% (zonder BuSO) in de plaats van de vroegere waarden 9,4% (met BuSO) en 10,5% (zonder BuSO). De indicatoren van 2008 voor jongens en meisjes samen bedragen nu 12,7% en 14,1% (zie tabel) in de plaats van de ongecorrigeerde waarden 12,8% en 14,2%.

Via de indicatoren per kalenderjaar (Tabel 1) kan er in zeven opeenvolgende jaren een vergelijking gemaakt worden tussen het kwalificatiecriterium zonder de kwalificaties van het buitengewoon secundair onderwijs (tijdreeks vanaf 1999) en het meer complete criterium mét de kwalificaties van het BuSO (vanaf 2004). Ten eerste blijkt dat er een *beduidende bijdrage* is van het BuSO aan de kwalificatiestroom. Zo wordt het aantal vroege schoolverlaters bij de jongens volgens het uitgebreide criterium (mét

²⁸ Cijfers volgens het meeste complete kwalificatiecriterium, dat rekening houdt met de kwalificaties via het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO OV3 en OV4).

BuSO) geschat op 13,6% van de totale uitstroom van jongens uit het leerplichtonderwijs in 2010, 1,9% lager dan de indicatorwaarde van 15,5% zonder de kwalificaties van het BuSO. Bij de meisjes bedraagt de overeenkomstige overschatting 1,3%, waardoor de indicatorwaarde daalt van 9,9% ongekwalificeerde uitstromers (zonder BuSO) naar 8,6% (met BuSO). Uit een meer gedetailleerde analyse blijkt dat de bijdrage van het buitengewoon secundair onderwijs aan de kwalificatiestroom bijna volledig toe te schrijven is aan het ‘buitengewoon beroepsonderwijs’ (‘opleidingsvorm 3’); in vergelijking daarmee zijn de kwalificatie-aantallen via ‘opleidingsvorm 4’ verwaarloosbaar.

Ten tweede blijkt het pakket kwalificaties via het BuSO groter te zijn in de jongenscohorten dan in de meisjescohorten. Het criterium zonder BuSO overschat de ‘gender gap’ dus enigszins. Maar ook na het in rekening brengen van de kwalificaties via het buitengewoon secundair onderwijs blijft het verschil tussen het (grote) aantal vroege schoolverlaters bij de jongens en het (kleinere) aantal bij de meisjes opmerkelijk.

Ten derde toont Tabel 1 dat het al dan niet in rekening brengen van de kwalificaties via het buitengewoon secundair onderwijs geen grote impact heeft op de trend van de indicatoren: *de bijdrage van het buitengewoon secundair onderwijs is eerder stabiel.*²⁹

Ongekwalificeerde uitstroom per geboortecohorte (Tabel 2). Van 33519 meisjes geboren in 1988 behaalden uiteindelijk—als we de boeken sluiten op 22-jarige leeftijd—3024 meisjes, dat wil zeggen: 9,0%, geen kwalificatie in het leerplichtonderwijs.³⁰ In de cohorte van jongens van geboortjaar 1988 gaat het over 5491 jongens op een geschat geboortecijfer van 35043, dus 15,7%. De indicator van de ongekwalificeerde uitstroom voor het geboortjaar 1988 voor jongens en meisjes samen bedroeg dus 12,4%.

Tot het geboortjaar 1985 is de trend licht stijgend. Van de jongens en meisjes geboren in 1985 verliet uiteindelijk 17,5% en 10,5% (globaal 14,1%) het leerplichtonderwijs zonder een kwalificatie.³¹ In 1977, acht jaar eerder, waren de indicatorwaarden: 8,7% (meisjes), 14,0% (jongens) en 11,4% (samen). Van 1985 tot

²⁹ Dit geldt ook als een meer gedetailleerde vergelijking gemaakt wordt tussen de twee criteria via de indicatoren per leeftijd: zie Figuur 1 en Figuur 2.

³⁰ Dit zijn cijfers volgens het kwalificatiecriterium *mét* de kwalificaties van het BuSO.

³¹ Hier bespreken we noodgedwongen het kwalificatiecriterium *zonder* de kwalificaties van het BuSO.

het meest recente geboortjaar met complete gegevens, 1988, is er eerder sprake van een stabilisatie. Merk op dat de mogelijke invloed van de financieel-economische crisis van 2008 op deze cijfers beperkt is—namelijk: enkel via de kleine groepen van 21-jarigen (cohorten van geboortjaar 1988) en 22-jarigen (cohorten van 1987 en 1988). Misschien is deze aanzet tot stabilisatie een eerste teken van een intrinsieke—dat wil zeggen: door factoren *binnen* het onderwijs aangedreven—kentering in de evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom?

Tabel 2. Ongekwalificeerde uitstroom in een reeks geboortecohorten, mét en zonder de kwalificaties van het BuSO (OV3 en OV4)

Geboortear jaar	Jongens		Meisjes		J+M		22- jarigen in ...
	Met BuSO	Zonder BuSO	Met BuSO	Zonder BuSO	Met BuSO	Zonder BuSO	
1977		14,0%		8,7%		11,4%	1999
1978		13,8%		8,5%		11,2%	2000
1979		14,8%		8,9%		11,9%	2001
1980		14,5%		8,9%		11,8%	2002
1981		15,2%		9,6%		12,5%	2003
1982		15,9%		10,1%		13,1%	2004
1983		15,9%		9,6%		12,8%	2005
1984		17,1%		10,2%		13,7%	2006
1985		17,5%		10,5%		14,1%	2007
1986		17,1%		10,4%		13,9%	2008
1987	15,5%	17,3%	9,3%	10,4%	12,5%	14,0%	2009
1988	15,7%	17,5%	9,0%	10,2%	12,4%	13,9%	2010

Kwalificatiecriterium: ASO-diploma, KSO/TSO-diploma, BSO-getuigschrift, DBSO-getuigschrift of SYNTRA-getuigschrift; kwalificaties via BuSO OV3 en OV4.

Ongekwalificeerd uitgestroomde fractie in een leeftijdsinterval (Tabel 3). Onder de naar schatting 239409 18–24-jarige meisjes in de Vlaamse Gemeenschap in 2010 hadden er 22020 het leerplichtonderwijs verlaten zonder een kwalificatie op zak, dat wil zeggen: 9,2%. Bij de jongens ging het om 37572 op een totaal van 251833 18–24-jarigen, een aandeel van 14,9%. In 2009 bedroeg de waarde van de indicator van de 18–24-jarigen zonder kwalificatie en niet meer in het leerplichtonderwijs dus, voor jongens en meisjes samen, 12,1%. De overeenkomstige cijfers voor het jaar 2001, negen jaar eerder, waren: 8,3% (meisjes), 13,2% (jongens) en 10,8% (samen). Tussen 2001 en 2008 (Tabel 3) is deze indicator van de ongekwalificeerde uitstroom gestaag toegenomen. Tussen 2008 en 2010 is de indicator gedaald, vooral bij de jongens.

Tabel 3. Ongekwalificeerde 18–24-jarigen niet meer in leerplichtonderwijs

Kalender- jaar	J	M	Samen
2001	13,2%	8,3%	10,8%
2002	13,4%	8,4%	11,0%
2003	13,8%	8,6%	11,3%
2004	14,1%	8,8%	11,5%
2005	14,4%	9,0%	11,8%
2006	14,8%	9,1%	12,0%
2007	15,1%	9,2%	12,2%
2008	15,4%	9,3%	12,4%
2009	15,2%	9,3%	12,3%
2010	14,9%	9,2%	12,1%

Kwalificatiecriterium: ASO-diploma, KSO/TSO-diploma, BSO-getuigschrift, DBSO-getuigschrift of SYNTRA-getuigschrift.

De leerlingen van OV1 en OV2 van het BuSO. De ‘opleidingsvormen 1 en 2’ van het buitengewoon secundair onderwijs leiden niet tot een diploma of getuigschrift dat beschouwd wordt als een ‘kwalificatie’.³² Wie het leerplichtonderwijs verlaat vanuit OV1 of OV2 van het BuSO maakt dus deel uit van de ‘ongekwalificeerde uitstroom’. De indicatoren van de ongekwalificeerde uitstroom per geboortjaar worden vergeleken met de uitstroom uit OV1 en OV2 in Tabel 4.

De tabel toont bijvoorbeeld dat van de ongekwalificeerde uitstroom van 17,5% bij de jongens geboren in 1988 een stukje van 1,3% kan verklaard worden als uitstroom vanuit OV1 of OV2 van het BuSO. Dit deel van de ongekwalificeerde uitstroom is dus klein en de meeste vroege schoolverlaters komen uit het gewoon onderwijs of uit OV3 of OV4.³³ Deze conclusie geldt voor al geboortejaren waarvoor we de vergelijking kunnen maken (1979 tot 1988) en zowel voor de meisjes- als voor de jongenscohorten.

Een tweede vaststelling is dat *het deel van de geboortecohorte dat het leerplichtonderwijs verlaat vanuit OV1 of OV2 van het BuSO groeit*. De groei van OV1+OV2 betekent in feite dat men voor meer leerlingen lang voor het einde van hun leerplicht voorspelt dat ze geen plaats kunnen vinden in het gewoon arbeidscircuit en

³² Opleidingsvorm 1: “geeft een sociale vorming met het oog op de integratie in een beschermd leefmilieu”; Opleidingsvorm 2: “geeft een algemene en sociale vorming en een arbeidstraining met het oog op integratie in een beschermd leef- en arbeidsmilieu”; (zie bijvoorbeeld p. 10 in: – (2012), *Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs, schooljaar 2010–2011*, Brussel: Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming).

³³ Namelijk: voor $17,5\% - 1,3\% = 16,2\%$ van de jongenscohort van geboortjaar 1988. Ook als het kwalificatiecriterium uitgebreid wordt naar OV3 en OV4 van het BuSO, blijft de kloof tussen de indicatorwaarde en de uitstroom uit OV1+OV2 groot, namelijk $15,7 - 1,3\% = 14,4\%$ voor de jongens van geboortjaar 1988.

dat ze meer zullen hebben aan onderwijs dat voorbereidt op het functioneren in een beschermd leef- of werkmilieu. We beschikken niet over gegevens om een uitspraak te kunnen doen over de nauwkeurigheid van deze voorspellingen, die in zekere zin de groei van OV1 en OV2 veroorzaken. Het is slechts in de mate dat de mogelijkheden van sommige van deze leerlingen onderschat worden—in de zin dat ze wel een kwalificatie hadden kunnen behalen indien ze naar een andere vorm van leerplichtonderwijs waren georiënteerd—dat de groei van OV1 en OV2 een verklaring vormt voor een toename van de ongekwalificeerde uitstroom.

Tabel 4. Het percentage 17-jarigen in BuSO OV1 of OV2^a vergeleken met het percentage vroege schoolverlaters^b, volgens geboortejaar

Geboorte jaar	Jongens		Meisjes		J+M	
	OV1+2	Ongekw.	OV1+2	Ongekw.	OV1+2	Ongekw.
1977		14,0%		8,7%		11,4%
1978		13,8%		8,5%		11,2%
1979	0,8%	14,8%	0,6%	8,9%	0,7%	11,9%
1980	0,7%	14,5%	0,7%	8,9%	0,7%	11,8%
1981	0,9%	15,2%	0,6%	9,6%	0,7%	12,5%
1982	1,0%	15,9%	0,7%	10,1%	0,8%	13,1%
1983	1,0%	15,9%	0,7%	9,6%	0,9%	12,8%
1984	1,0%	17,1%	0,8%	10,2%	0,9%	13,7%
1985	1,1%	17,5%	0,8%	10,5%	1,0%	14,1%
1986	1,1%	17,1%	0,8%	10,4%	1,0%	13,9%
1987	1,2%	17,3%	0,9%	10,4%	1,0%	14,0%
1988	1,3%	17,5%	0,8%	10,2%	1,1%	13,9%
1989	1,2%		1,0%		1,1%	
1990	1,4%		1,0%		1,2%	
1991	1,4%		0,9%		1,2%	
1992	1,6%		1,0%		1,3%	
1993	1,6%		1,0%		1,3%	

^a Dit percentage gebruiken we als een (goede) benadering voor de fractie van de cohorte die het leerplichtonderwijs verlaat vanuit de ‘opleidingsvormen 1 of 2’ van het buitengewoon secundair onderwijs.

^b Dit zijn de indicatoren van Tabel 2 volgens het kwalificatiecriterium dat geen rekening houdt met de kwalificaties via de ‘opleidingsvormen 3 en 4’ van het buitengewoon secundair onderwijs.

Kwalificaties kort na voortijdig schoolverlaten. Sommige leerlingen behalen een kwalificatie via de ‘Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap voor het Voltijds Secundair Onderwijs’³⁴ of via het ‘volwassenenonderwijs’³⁵ (tevens: ‘onderwijs voor sociale promotie’, ‘tweedekansonderwijs’, ...) in een leeftijdsfase waarin een beduidend aantal leeftijdsgenoten nog kwalificaties verwerft via het

³⁴ Diploma’s van secundair onderwijs behaald via de Tweede Afdeling (ASO) of de Derde Afdeling (TSO/BSO/KSO) van de Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap voor het Voltijds Secundair Onderwijs.

³⁵ De Centra voor Volwassenenonderwijs kunnen diploma’s uitreiken sinds het schooljaar 2000–2001.

leerplichtonderwijs. De indicatoren van de ongekwalificeerde uitstroom uit het leerplichtonderwijs per geboortjaar (Tabel 2) kunnen bepaald worden door te volgen hoe een cohorte haar kwalificatieverzameling aanvult naarmate ze ouder wordt. Vanuit dat perspectief lijkt het zinvol om (op bepaalde leeftijden) ook de kwalificaties van een cohorte via het volwassenenonderwijs en de ‘Examencommissie’ bij te houden en het resultaat van die telling te vergelijken met het aantal vroege schoolverlaters van het geboortjaar in kwestie.

Met voorlopig slechts informatie over vijf kalenderjaren (1997, 2003, 2005, 2006, 2007), waarvan enkel de drie laatste opeenvolgen, zijn er niet genoeg gegevens voorhanden om deze vergelijking voor zelfs maar één geboortecohorte exact uit te werken. Op het moment van de berekeningen waren de nodige gegevens over het volwassenenonderwijs in 2008, 2009 en 2010³⁶ of over de kwalificaties via de Examencommissie voor het Voltijds Secundair Onderwijs in 2009 en 2010³⁷ nog steeds niet beschikbaar, zodat het in rapport SSL/OD1/2009.25 gepubliceerde materiaal niet uitgebreid kon worden. Volgens de beperkte beschikbare gegevens bedraagt de bijdrage van dit alternatieve kwalificatiekanaal na het leerplichtonderwijs aan de kwalificatieverzameling van de jongenscohort van geboortjaar 1980, gesommeerd over de betrokken leeftijden (tot 22), ongeveer 0,4%. Voor het geboortjaar 1985 is de geschatte bijdrage dubbel zo groot, 0,8% van de omvang van de jongenscohort. De overeenkomstige cijfers bij de meisjes zijn: 0,4% (geboortjaar 1980) en 0,7% (1985). Het gaat om bescheiden aantallen, maar de groei in de loop van een decennium—1997 tot 2007—is opmerkelijk. *De geleidelijke toename van de ongekwalificeerde uitstroom uit het leerplichtonderwijs ging dus gepaard met een (enigszins compenserende) groei van het aantal kwalificaties buiten het leerplichtonderwijs.*

De gekwalificeerde uitstroom. Voor het berekenen van de indicatoren van voortijdig schoolverlaten is het noodzakelijk de gekwalificeerde uitstroom in detail te volgen. Er is dan ook uitgebreide informatie voorhanden, in de vorm van grafieken en tabellen, over hoe jongens- en meisjescohorten kwalificaties van verschillende types verwerven naarmate ze ouder worden, hoe dit proces verandert volgens het geboortjaar en hoe het relatief belang van de verschillende soorten kwalificaties evolueert. Zo tonen

³⁶ 22 mei 2012.

³⁷ 22 augustus 2011.

Figuur 3 en Figuur 4 bijvoorbeeld de systematische afname van het bijdrage van de leercontracten, de afname het aandeel van het voltijds beroepsonderwijs in de kwalificatiestroom bij de meisjes en de evolutie—een duidelijke afname tot 2007 en een gedeeltelijk herstel daarna—van de hoeveelheid diploma's via het algemeen secundair onderwijs bij de jongens.

Factoren die voortijdig schoolverlaten beïnvloeden? Een natuurlijk experiment in 2008. Het toevoegen van de meest recente beschikbare cijfers (jaren 2009 en 2010) heeft duidelijk gemaakt dat het verloop van het percentage ongekwalificeerde mannelijke schoolverlaters een trendbreuk vertoont in 2008. Van 1999 tot 2008 was er globaal een licht stijgende trend. Tussen 2008 en 2010 is er een forse afname van het aantal vroege schoolverlaters bij de jongens. Dit fenomeen is nog opvallender door de vaststelling dat het keerpunt van 2008 zichtbaar is in elke leeftijdsgroep apart (van de 18-jarigen tot de restgroep van 22 en ouder). Een gelijktijdige wending in alle leeftijdsgroepen wijst op een eenduidige, gemeenschappelijke oorzaak. Door de timing van de trendbreuk, die precies samenvalt met het begin van de financieel-economische crisis in de herfst van 2008, ligt het voor de hand de toestand van de arbeidsmarkt in de schooljaren 2008–2009 en 2009–2010 te suggereren als de gemeenschappelijke factor in kwestie.

De door het Steunpunt SSL berekende indicatoren van de ongekwalificeerde uitstroom zijn³⁸ gebaseerd op een relatief kleine dataset van sterk geaggregeerde administratieve gegevens, die grotendeels gepubliceerd zijn in de Statistische Jaarboeken van het Vlaams onderwijs. Dankzij het longitudinaal perspectief en door de hiërarchische opbouw en samenhang in het in 2008 ontwikkelde indicatorensysteem³⁹ is het mogelijk om ondanks deze eerder eenvoudige gegevensbasis toch meer inzicht te verwerven in de evolutie van de indicatoren en in het bijzonder in de aard van de trendbreuk van 2008. Dit gebeurt door middel van een ontwikkeling van de globale indicator in factoren en via een simulatie, waarover gerapporteerd wordt in de bijlage (achteraan in dit verslag).

³⁸ ... met uitzondering van de indicatoren over het voltijds gewoon beroepsonderwijs, gepubliceerd in: Van Landeghem, G., & Van Damme, J. (2011). *Vroege schoolverlaters uit het voltijds beroepsonderwijs. Vertrekpunt voor een gedifferentieerde aanpak*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. OD1/2009.39. Zie <http://www.steunpuntSSL.be>.

³⁹ Van Landeghem, G., & Van Damme, J. (2008). *Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom. Een samenhangend indicatorensysteem gebaseerd op indicatoren per leeftijd*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. OD1/2008.13. Zie <http://www.steunpuntSSL.be>.

Uit dit werk blijkt dat de evolutie sinds 2008 van de indicatoren van de ongekwalificeerde uitstroom bij de jongens, zowel globaal als per leeftijd, nagenoeg volledig verklaard wordt doordat meer ongekwalificeerde 18-, 19-, 20- en 21-jarige jongens hebben beslist door te gaan met leerplichtonderwijs in de plaats van het onderwijs vaarwel te zeggen. Dit geldt zowel in 2009 (als men vergelijkt met 2008) als in 2010 (als men vergelijkt met 2009 of, a fortiori, met 2008) en heeft een *onmiddellijk effect* op de het percentage vroege schoolverlaters in die jaren.

Leerlingen 18 of ouder hebben geen leerplicht meer. Verwerven ze geen kwalificatie op het einde van het schooljaar—omdat ze nog niet in een eindjaar zitten of omdat ze niet geslaagd zijn—dan kunnen ze beslissen het leerplichtonderwijs te verlaten. Die beslissing wordt wellicht niet enkel beïnvloed door de mate waarin het leerplichtonderwijs hen kan blijven motiveren, maar ook door de sterkte van de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt. De financieel-economische crisis van midden 2008 en daarna heeft die aantrekkingskracht allicht beduidend verminderd.

In een vorig rapport⁴⁰ werd de crisis van 2008 omschreven als een spontaan experiment dat interessante inzichten kan opleveren in het mechanisme van de ongekwalificeerde uitstroom. De essentiële vraag daarbij is wat een beslissing om langer in het leerplichtonderwijs te blijven *op langere termijn* betekent voor de betrokken jongeren: is het een kans om toch nog een kwalificatie te behalen of komt het neer op een louter uitstel van het moment waarop ze het leerplichtonderwijs vaarwel moeten zeggen zonder een kwalificatie?⁴¹ Het voorliggend rapport bevat de eerste stap in het beantwoorden van deze vraag.⁴²

Op dit moment beschikken we al over één jaar (2010) waarin we kunnen speuren naar een mogelijk effect van de vertraagde uitstroom van 2009 op de hoeveelheid kwalificaties die nadien nog aan de cohorten wordt uitgereikt. Het blijkt dat er *in 2010 in elke betrokken cohorte meer kwalificaties behaald zijn* dan verwacht volgens het verloop van de tijdreeksen tot 2009. Een aanvaardbare interpretatie is dat het

⁴⁰ Van Landeghem, G., & Van Damme, J. (2011). *Vroege schoolverlaters in Vlaanderen. Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom tot 2009—Kort verslag*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. OD1/2011.46. Zie <http://www.steunpuntSSL.be>.

⁴¹ p. 10 in rapport SSL/OD1/2011.46.

⁴² Het is onvermijdelijk nog maar een gedeeltelijk antwoord: op dit moment hebben we een zicht op het verloop tot en met 2010; de betrokken cohorten zijn dan nog niet volledig weg uit het leerplichtonderwijs. Toekomstige updates van het indicatorensysteem kunnen een afgerond beeld opleveren van de effecten van het natuurlijk experiment van 2008.

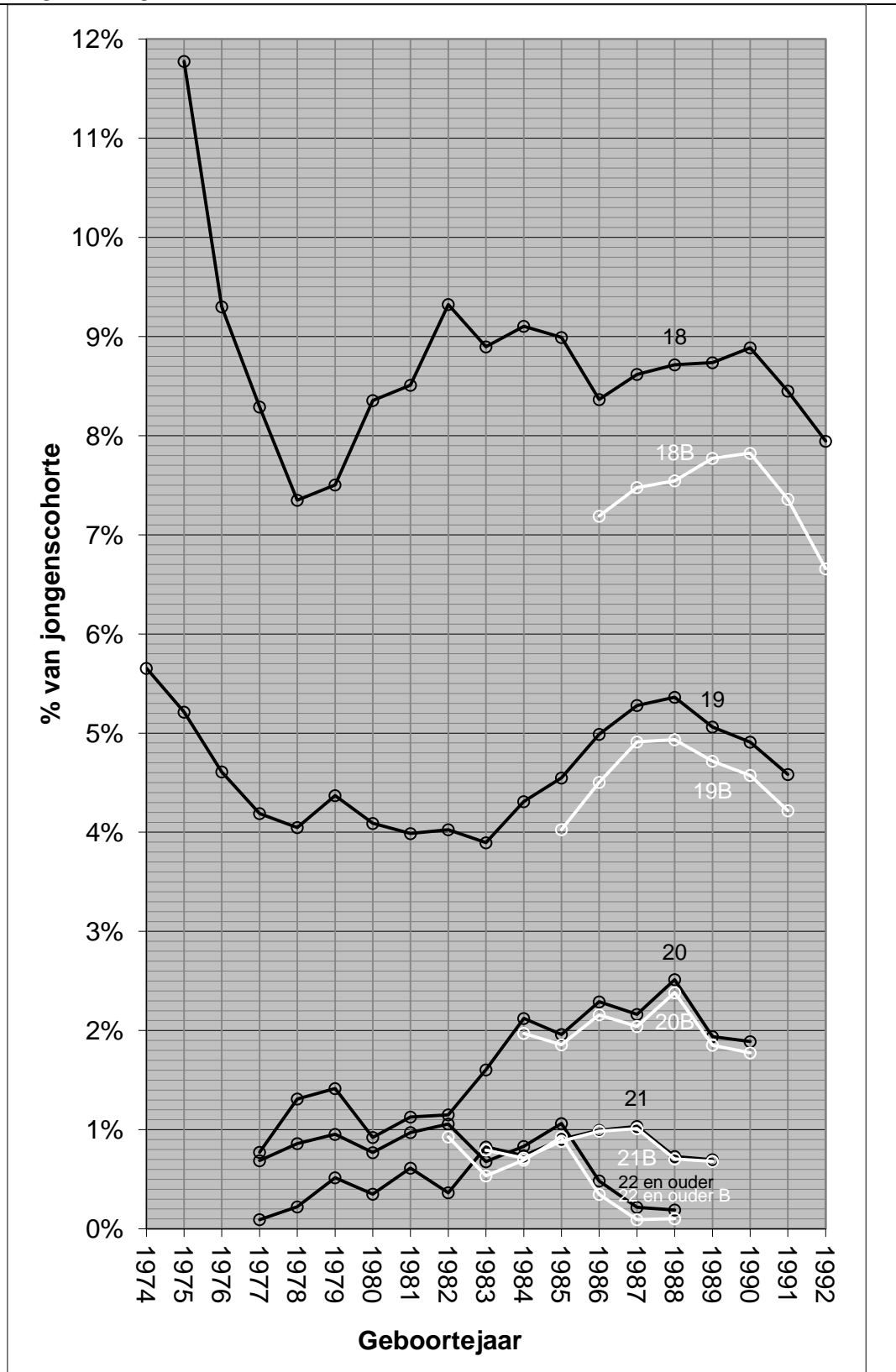
verhoogde percentage doorstromers bij de ongekwalificeerde 18-, 19-, 20- en 21-jarigen in 2009 het jaar daarna in dezelfde cohorten (dan 19-, 20-, 21- en 22 jaar oud) heeft gezorgd voor een groter aantal kwalificaties.

In dit onderdeel over de evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom sinds 2008 is er tot nu enkel gesproken over de mannelijke schoolverlaters. De trendbreuk van 2008 in de ongekwalificeerde uitstroom van de meisjes is minder uitgesproken dan bij de jongens. Bovendien is het enkel voor de 18-jarige meisjes dat het percentage vroege schoolverlaters daalt in de beide jaren na 2008. Zoals bij de jongens echter, suggereert een simulatie dat het de toename van het percentage doorstromende ongekwalificeerde 18-jarige meisjes is die de daling van de fractie vroege schoolverlaters bij de meisjes tussen 2008 en 2010 verklaart.

Tenslotte lijkt het nuttig een verband te leggen tussen onze duiding van de trendbreuk van 2008 in het percentage vroege schoolverlaters als een gevolg van de sociaal-economische crisis en een recente analyse van de vroege schoolverlaters uit het voltijds gewoon beroepsonderwijs.⁴³ Uit dat onderzoek blijkt dat verrassend veel jongeren het beroepsonderwijs voortijdig verlaten vanuit een relatief gunstige positie (dat wil zeggen: ze zijn dicht bij een kwalificatie, na een loopbaan zonder veel vertraging). Men kan zich inbeelden dat dit jongeren zijn die zich goed bewust zijn van de toestand op de arbeidsmarkt en waarvoor de onmiddellijke tewerkstellingsmogelijkheden een belangrijke factor vormen in de beslissing om verder te gaan met leerplichtonderwijs of ongekwalificeerd weg te gaan.

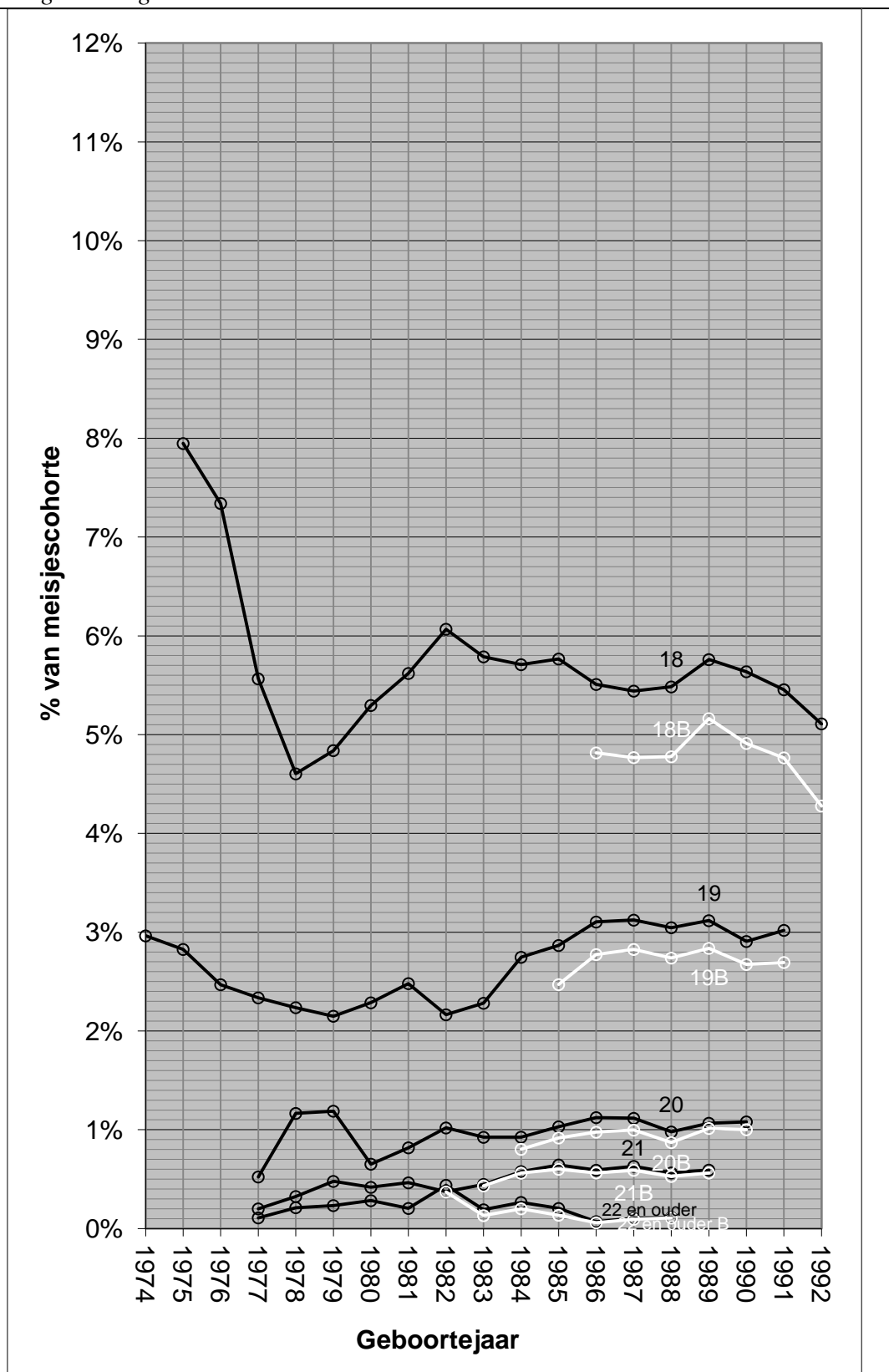
⁴³ Van Landeghem, G., & Van Damme, J. (2011). *Vroege schoolverlaters uit het voltijds beroepsonderwijs. Vertrekpunt voor een gedifferentieerde aanpak*. Leuven: Steunpunt SSL, rapport nr. OD1/2009.39. Zie <http://www.steunpuntSSL.be>.

Figuur 1. Ongekwalficeerde uitstroom van jongens per leeftijd; fracties van de omvang van de geboortecohorte

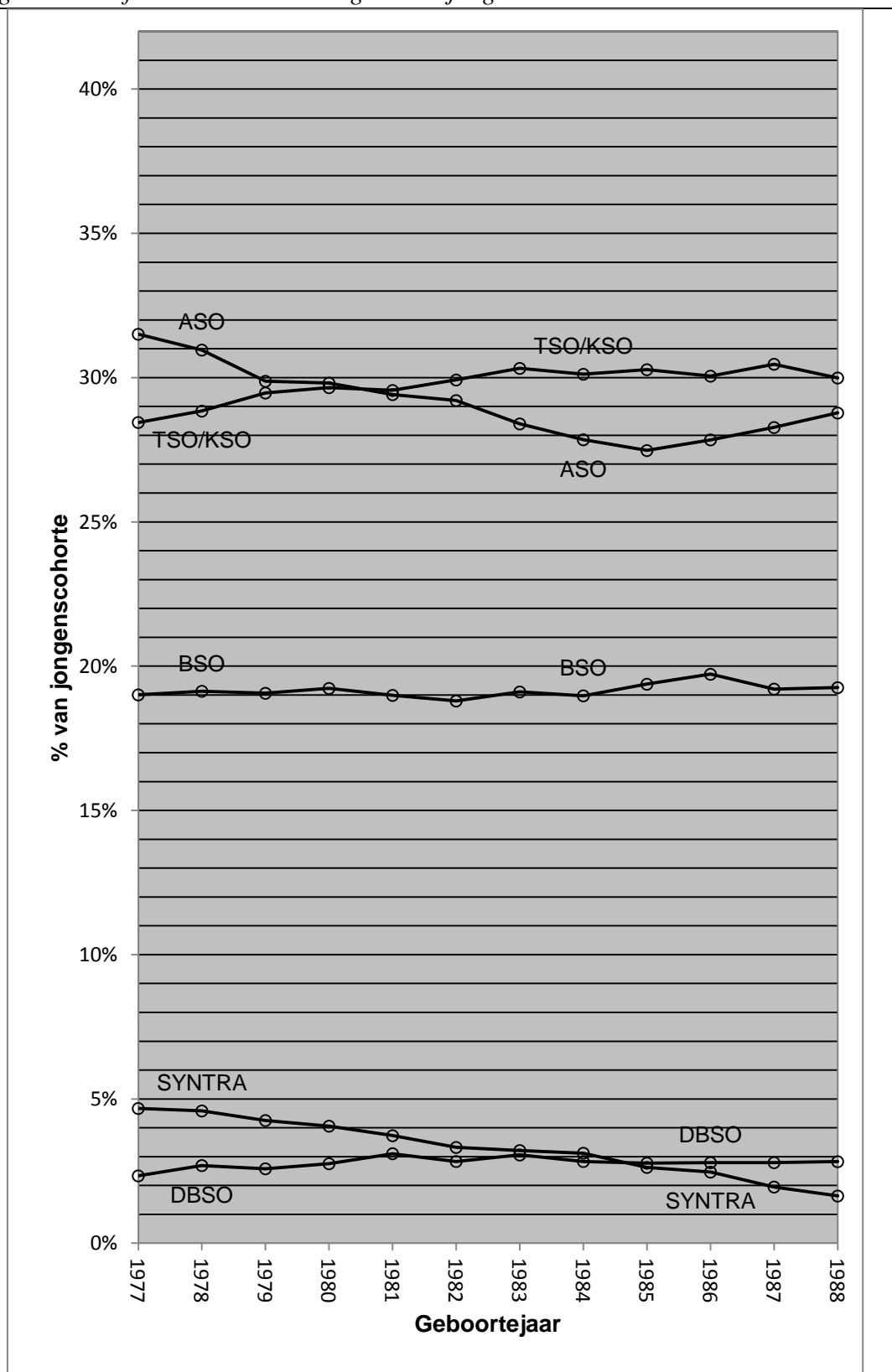
De witte curven (label B) hebben betrekking op een verruimd kwalificatiecriterium, dat ook de kwalificaties via OV3 en OV4 van het BuSO meetelt.

Figuur 2. Ongekwalificeerde uitstroom van meisjes per leeftijd; fracties van de omvang van de geboortecohorte

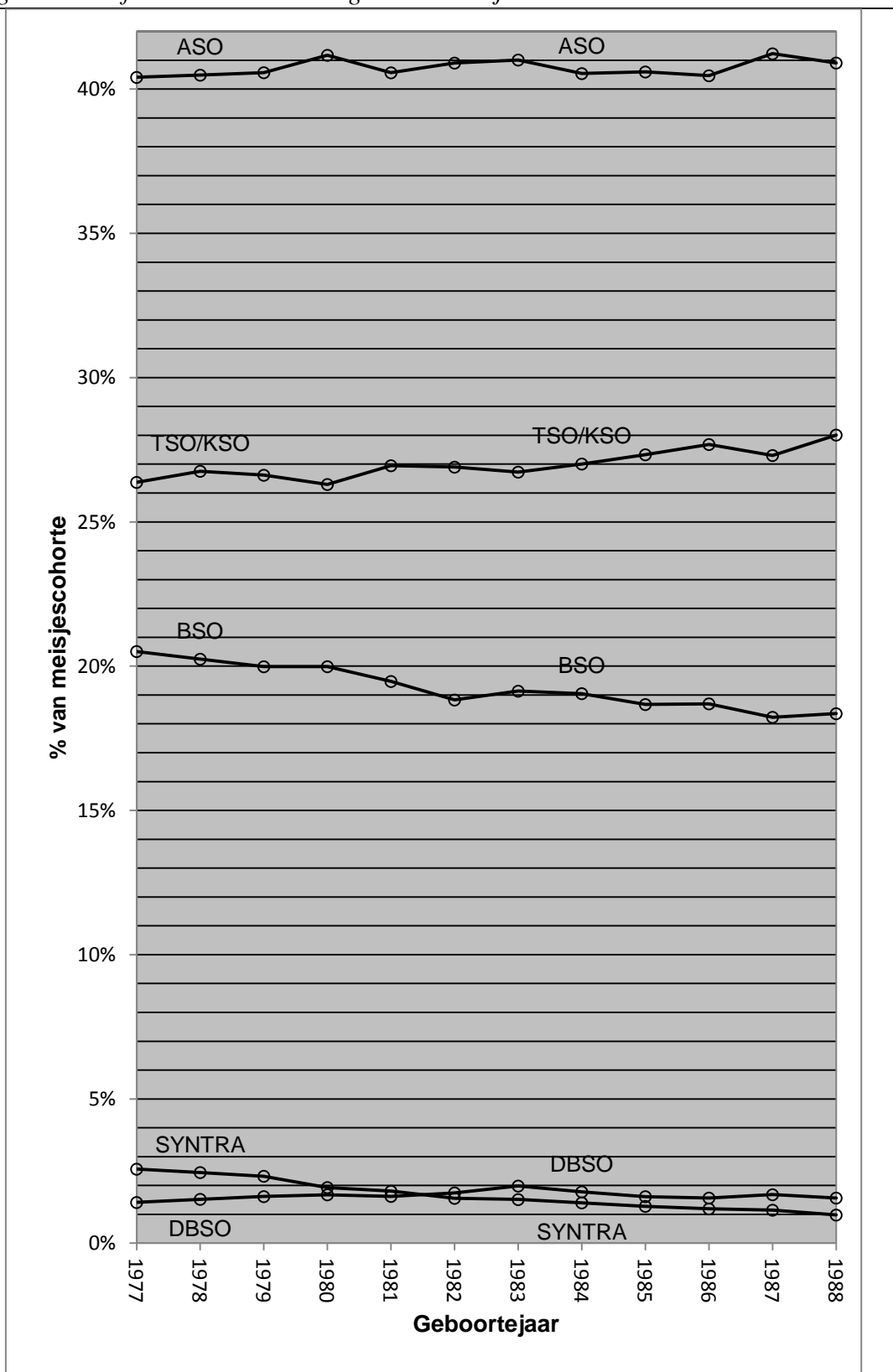
De witte curven (label B) hebben betrekking op een verruimd kwalificatiecriterium, dat ook de kwalificaties via OV3 en OV4 van het BuSO meetelt.

Figuur 3. Kwalificaties van geboortecohorten van jongens, per soort kwalificatie; uitgedrukt als fractie van de omvang van de jongenscohort

Totalen van de kwalificaties verworven op de leeftijden 16 tot en met 22. De bijdrage van de kwalificaties (via OV3 en OV4) van het BuSO (niet afgebeeld) voor geboortejaren 1987 en 1988 bedraagt telkens 1,8%.

Figuur 4. Kwalificaties van geboortecohorten van meisjes, per soort kwalificatie; uitgedrukt als fractie van de omvang van de meisjescohort

Totalen van de kwalificaties verworven op de leeftijden 16 tot en met 22. De bijdrage van de kwalificaties (via OV3 en OV4) van het BuSO (niet afgebeeld) voor geboortejaren 1987 en 1988 bedragen 1,1% en 1,2%.

Bijlage. Factoren van de ongekwalificeerde uitstroom per kalenderjaar

De indicator van de ongekwalificeerde uitstroom per kalenderjaar drukt het aantal vroege schoolverlaters uit als een percentage van het totaal aantal schoolverlaters in het kalenderjaar in kwestie. De indicator wordt berekend uit meer gedetailleerde ‘basisindicatoren’ van het aantal vroege schoolverlaters per leeftijd en per kalenderjaar (of, wat equivalent is, per leeftijd en per geboortjaar) en uit de geschatte omvang van de geboortecohorten in de Vlaamse Gemeenschap. Uit het verband tussen het verloop van de ‘geaggregeerde’ indicator per kalenderjaar, de ‘basisindicatoren’ voor de verschillende leeftijden en de omvang van de betrokken geboortecohorten kan een uitdrukking voor de indicator van de ongekwalificeerde uitstroom per kalenderjaar afgeleid worden die een interessante interpretatie van de recente evolutie van de indicator (tussen 2008 en 2010) mogelijk maakt.

Indicator per kalenderjaar voor de 18- tot 21-jarigen, zonder kwalificaties van het BuSO

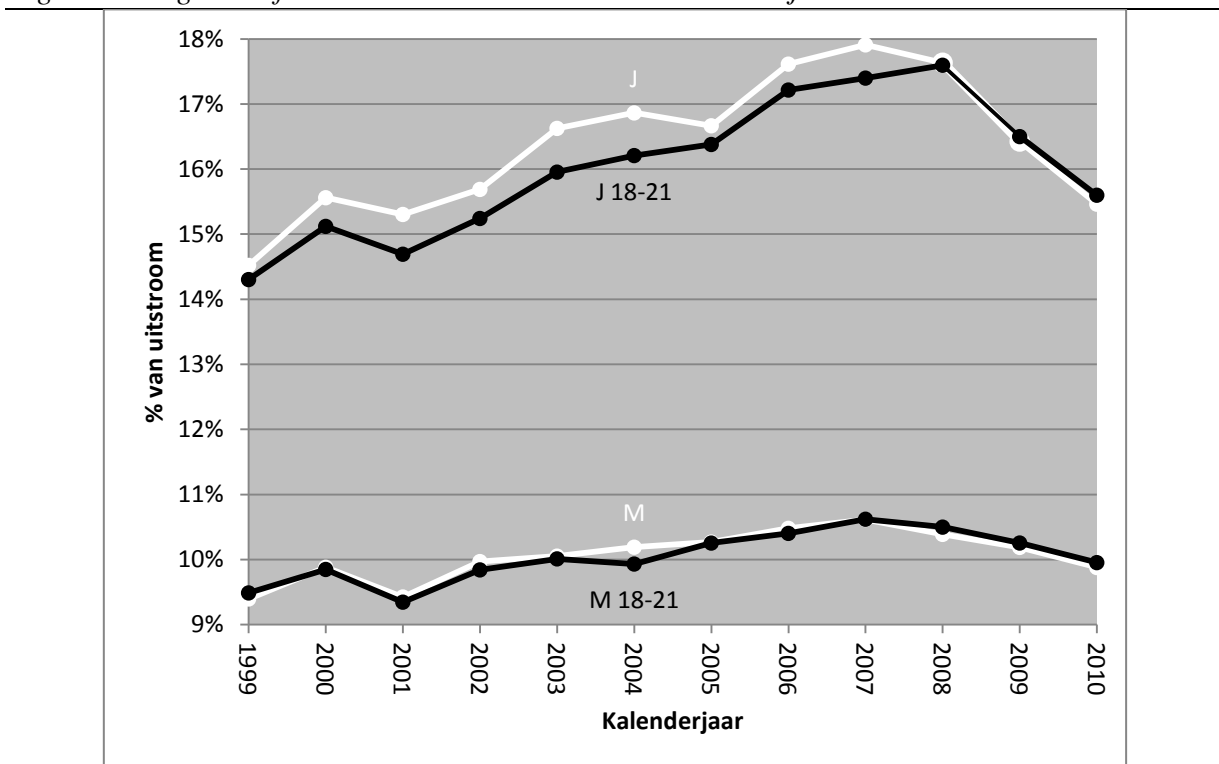
De ongekwalificeerde uitstroom in een gegeven kalenderjaar bestaat hoofdzakelijk uit 18-jarigen (die hun laatste schooljaar met leerplicht net achter de rug hebben) en 19-jarigen (die na het einde van hun leerplicht nog een schooljaar hebben doorgebracht in het leerplichtonderwijs).⁴⁴ Er zijn ook kleinere aantallen 20- en 21-jarige ‘vroege schoolverlaters’. De leerlingen die (nog) ouder zijn op het moment dat ze het leerplichtonderwijs verlaten zijn vertegenwoordigd in een categorie ‘22 en ouder’ die niet verder ingedeeld is volgens de leeftijd. Een verklaring van de evolutie van een dergelijke restcategorie is gecompliceerd en onzeker. Daarom laten we de (vroege én gekwalificeerde) schoolverlaters van ‘22 en ouder’ buiten beschouwing in deze ontwikkeling van de indicator van de ongekwalificeerde uitstroom in factoren. Figuur 5 toont dat het verloop van de indicator voor de 18–21-jarige schoolverlaters (zwarte lijnen) niet essentieel verschilt van de evolutie van de complete indicator (witte lijnen).

In deze analyse van het recente verloop van de ongekwalificeerde uitstroom per kalenderjaar wordt het kwalificatiecriterium zonder de kwalificaties van het BuSO toegepast. De beschikbare tijdreeks volgens dit criterium is langer dan voor het meer complete criterium. Een lange tijdreeks is van belang om de recente verandering van de indicator te kunnen vergelijken met de kenmerken van de evolutie over een voldoende lange periode. Uit een vergelijking van de indicatoren volgens de criteria met en zonder de kwalificaties van het

⁴⁴ Zie Figuur 1 en Figuur 2.

BuSO weten we bovendien dat de bijdrage van het BuSO eerder stabiel is en dus weinig impact heeft op de evolutie van de indicator.

Figuur 5. Ongekwalificeerde uitstroom in een reeks kalenderjaren

J = indicator jongens (wit); M = indicator meisjes (wit); J 18-21 = indicator jongens, beperkt tot de 18-21-jarige schoolverlaters (zwart); M 18-21 = indicator meisjes, beperkt tot de 18-21-jarige schoolverlaters (zwart).

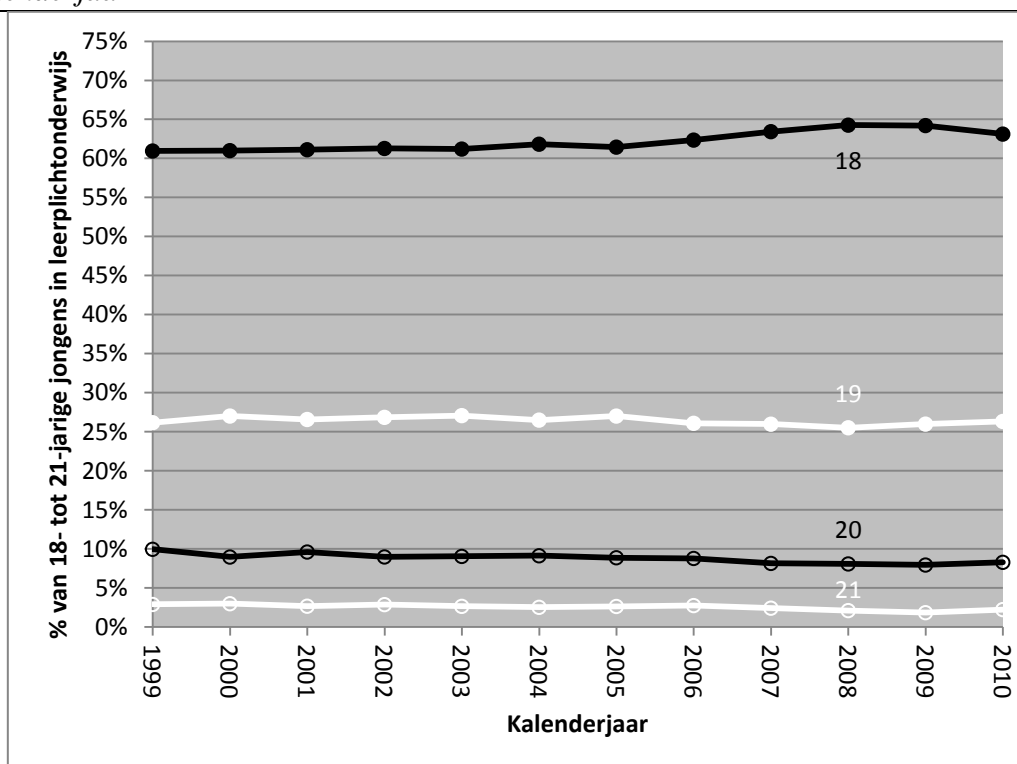
Ontwikkeling van de indicator per kalenderjaar in drie factoren

De indicator I_{18t21} van de 18-21-jarige vroege schoolverlaters per kalenderjaar—voorgesteld door de zwarte curven in Figuur 5—kan uitgedrukt worden als:

$$I_{18t21} = \frac{\sum_{l=18}^{21} L_l(1 - K_l)(1 - D_l)}{\sum_{l=18}^{21} L_l [K_l + (1 - K_l)(1 - D_l)]} \quad (1)$$

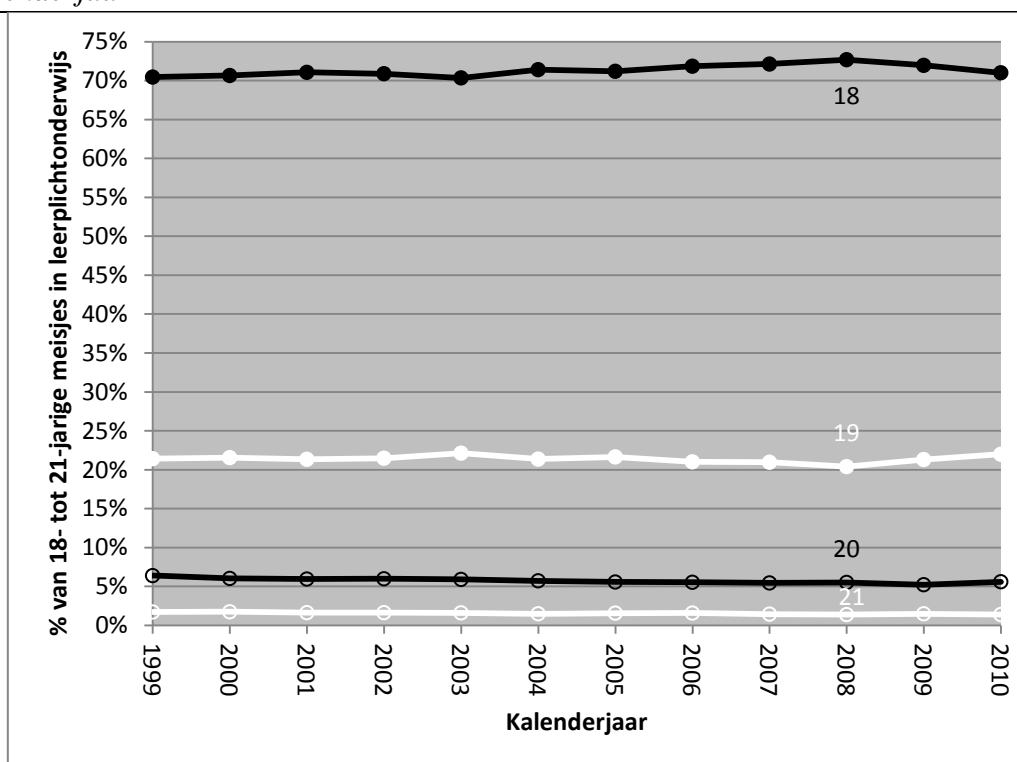
In de volgende drie secties van de tekst worden achtereenvolgens de betekenis en evolutie van $L_{18}, L_{19}, L_{20}, L_{21}$ (eerste factor: leeftijdsverdeling), $K_{18}, K_{19}, K_{20}, K_{21}$ (tweede factor: kans op kwalificatie) en $D_{18}, D_{19}, D_{20}, D_{21}$ (derde factor: percentage doorstromers) besproken.

Figuur 6. Jongens in het leerplichtonderwijs die 18, 19, 20 of 21 worden: leeftijdsverdeling per kalenderjaar

De 18-jarigen zijn bezig aan het laatste schooljaar van hun leerplicht. De 19-, 20- en 21-jarigen zijn niet meer leerplichtig.

Figuur 7. Meisjes in het leerplichtonderwijs die 18, 19, 20 of 21 worden: leeftijdsverdeling per kalenderjaar

De 18-jarigen zijn bezig aan het laatste schooljaar van hun leerplicht. De 19-, 20- en 21-jarigen zijn niet meer leerplichtig.

Leeftijdsverdeling

Volgens de gegevens en tellingsmethoden waarop de berekening van de indicatoren van de ongekwalificeerde uitstroom gebaseerd is, waren er in totaal 58572 jongens die het schooljaar 2009–2010 in het leerplichtonderwijs van de Vlaamse Gemeenschap doorbrachten en die in 2010 hun 18de, 19de, 20ste of 21ste verjaardag bereikten. In Figuur 6 (kalenderjaar 2010) vindt men de leeftijdsverdeling van deze groep jongens: 63,1% 18-jarigen (L_{18}), 26,3% 19-jarigen (L_{19}), 8,3% 20-jarigen (L_{20}) en 2,2% 21-jarigen (L_{21}).⁴⁵ De figuur toont ook de evolutie van de vier componenten van deze leeftijdsverdeling tussen 1999 en 2010. Figuur 7 geeft de overeenkomstige informatie over de meisjes.

Deze leeftijdsverdeling is tussen 1999 en 2010 eerder stabiel gebleven.⁴⁶ De evolutie tussen 2008 en 2010 ligt in de lijn van vroegere verschillen inzake de leeftijdsverdeling tussen opeenvolgende jaren.

Kwalificaties

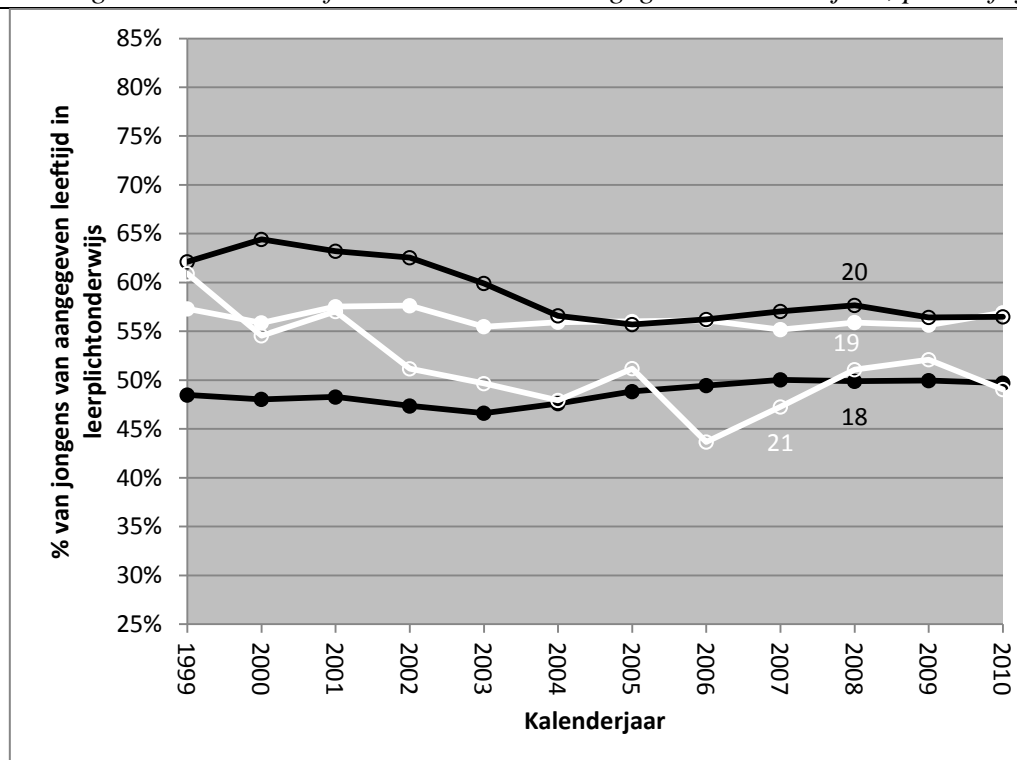
Van de 36975 jongens die in het schooljaar 2009–2010 in het leerplichtonderwijs zaten en die 18 werden in 2010, waren er 18375 die in 2010 een kwalificatie behaalden. Met andere woorden: $K_{18} = 49,7\%$ in 2010. De overeenkomstige percentages voor de 19-jarigen, 20-jarigen en 21-jarigen in 2010 zijn afgebeeld in Figuur 8: $K_{19} = 56,9\%$, $K_{20} = 56,5\%$ en $K_{21} = 49,0\%$. Het verloop van de vier kwalificatiepercentages tussen 1999 en 2010 is in kaart gebracht in Figuur 8 (voor de jongens) en Figuur 9 (meisjes).

Er zijn niet te verwaarlozen schommelingen in deze kwalificatiekansen. Zo is er bijvoorbeeld tussen 2000 en 2005 een gestage afname van de kwalificatiekansen van de 20-jarige jongens, van bijna 65% naar weinig meer dan 55%. Er zijn ook duidelijke verschillen tussen de jongens en de meisjes. Bij de jongens, bijvoorbeeld, is de kwalificatiekans van de 20-jarigen altijd hoger dan bij de 18-jarigen; bij de meisjes is het doorgaans omgekeerd. Tenslotte blijkt uit Figuur 8 en Figuur 9 dat de overgang tussen 2008 en 2010 niet opvalt in vergelijking met vroegere verschillen tussen opeenvolgende jaren.

⁴⁵ $L_{18} + L_{19} + L_{20} + L_{21} = 100\%$.

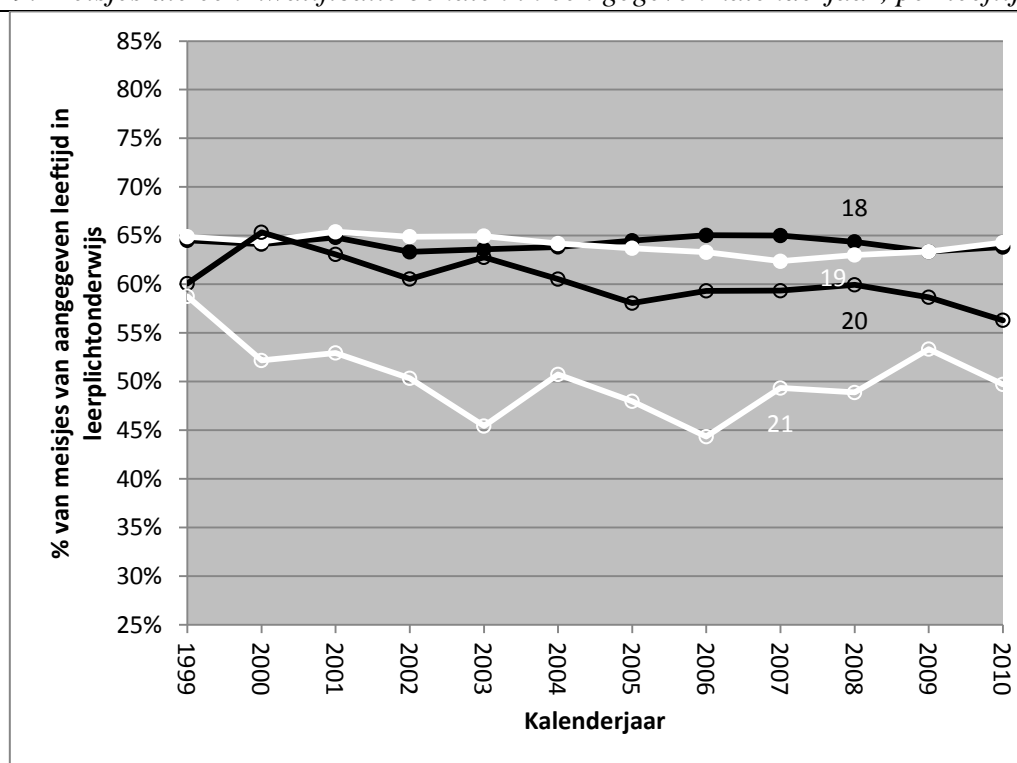
⁴⁶ De meest uitgesproken verandering is een lichte ‘verjonging’, vooral bij de jongens, tussen 2005 en 2008, die tussen 2008 en 2010 gedeeltelijk verdwijnt bij de jongens en geheel teniet gedaan wordt bij de meisjes.

Figuur 8. Jongens die een kwalificatie behalen in een gegeven kalenderjaar, per leeftijd

De 18-jarigen zijn net aan het einde van hun leerplicht. De 19-, 20- en 21-jarigen waren in het voorbije schooljaar al niet meer leerplichtig.

Figuur 9. Meisjes die een kwalificatie behalen in een gegeven kalenderjaar, per leeftijd

De 18-jarigen zijn net aan het einde van hun leerplicht. De 19-, 20- en 21-jarigen waren in het voorbije schooljaar al niet meer leerplichtig.

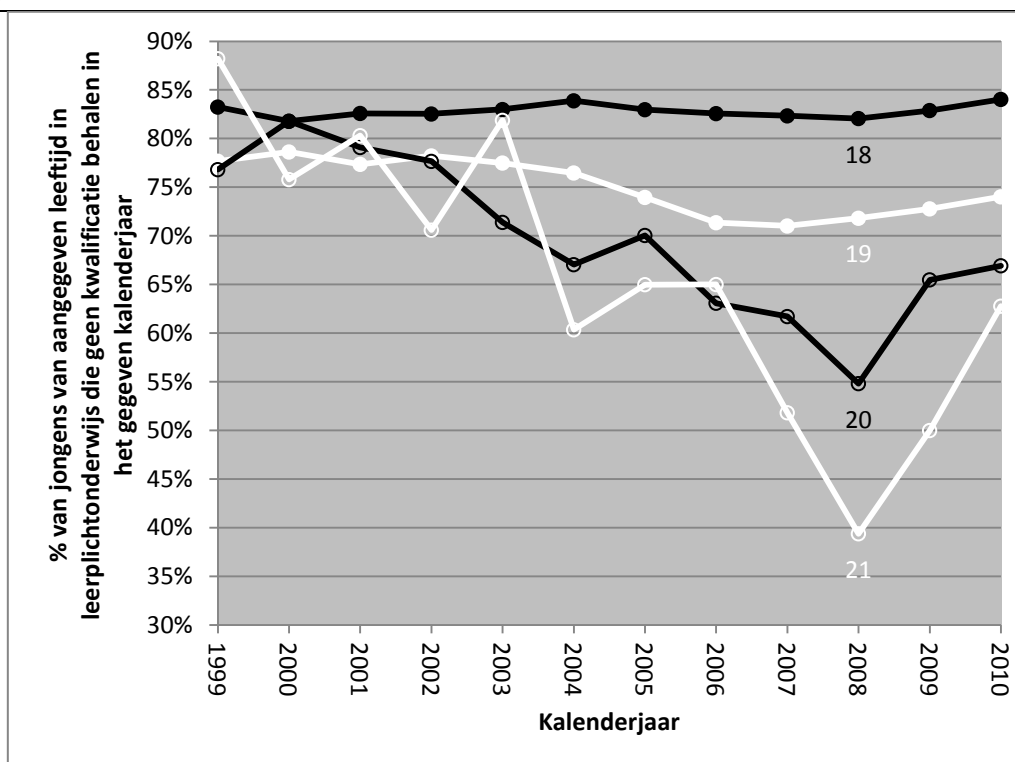
Doorstromers

Er waren in het schooljaar 2009–2010 in het Vlaams leerplichtonderwijs 18600 jongens die op het einde van dat schooljaar geen kwalificatie verwierven en die 18 werden in 2010. Die jongens hadden in 2010 dus de keuze tussen twee mogelijkheden: doorstromen—dat wil zeggen: het volgend schooljaar in het leerplichtonderwijs blijven—of het leerplichtonderwijs zonder kwalificatie verlaten. Aangezien 15630 jongens kozen voor de eerste optie, is $D_{18} = 15630 / 18600 = 84,0\%$ in 2010. Dit percentage en de corresponderende percentages $D_{19} = 74,0\%$, $D_{20} = 66,9\%$ en $D_{21} = 62,8\%$ zijn voorgesteld in Figuur 10. De figuur toont ook de evolutie van deze vier percentages van 1999 tot 2010. De analoge informatie over de meisjes is afgebeeld in Figuur 11.

De kans dat 18-jarigen zonder kwalificatie in het leerplichtonderwijs blijven is eerder stabiel, over het volledige beschikbare bereik van 1999 tot 2010, zowel bij de jongens als bij de meisjes. Daarnaast tonen Figuur 10 en Figuur 11 een vrij sterke evolutie van de doorstroomkansen op de andere leeftijden. Er is, bij de jongens én bij de meisjes, tussen 2002 en 2006 een belangrijke daling van de doorstroomkans van de 19-jarigen.⁴⁷ De globale trend van de kans op doorstromen bij de 20- en 21-jarigen tot 2007 (of 2008, bij de jongens) is dalend. Daarna neemt de kans toe bij de jongens en is er een stabilisatie bij de meisjes. Tussen 1999 en 2010 zijn de doorstroomkansen van de jongens wat sterker geëvolueerd dan die van de meisjes. Door die evolutie zijn de verschillen tussen jongens en meisjes inzake de doorstroomkansen geringer in de recente kalenderjaren dan bij het begin van de tijdreeks.

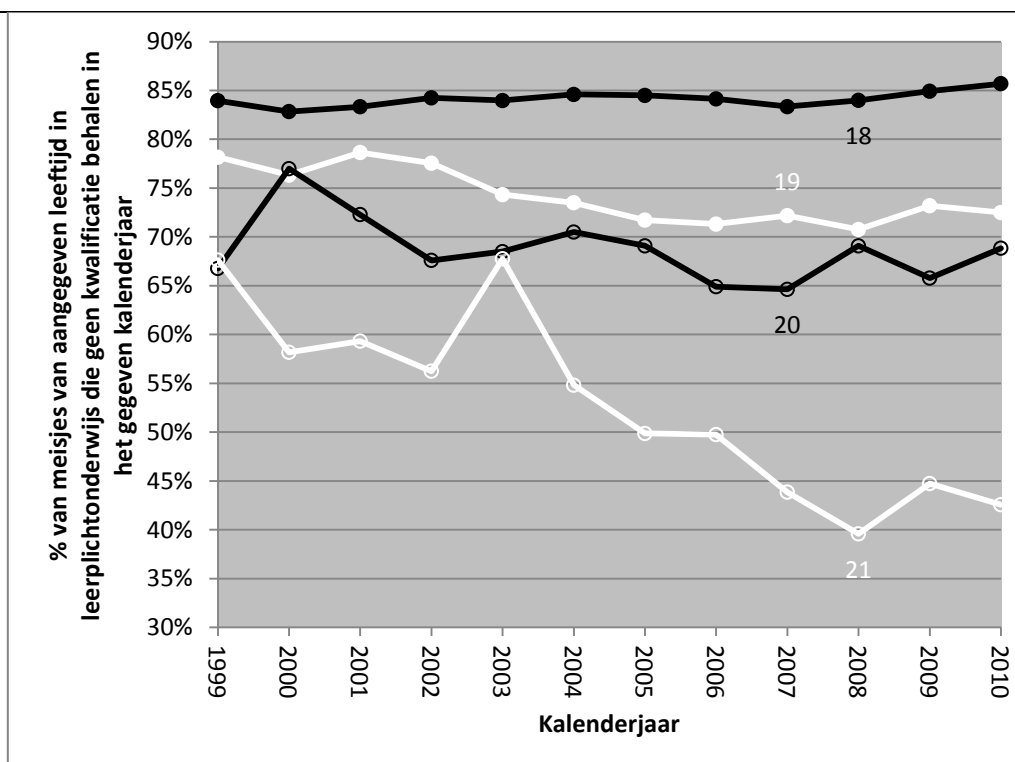
⁴⁷ Merk op dat de doorstroomkansen van de 18- en 19-jarigen opvallend weinig verschillen tussen jongens en meisjes (in tegenstelling tot heel wat andere aspecten van de onderwijsloopbanen).

Figuur 10. Jongens die doorgaan met leerplichtonderwijs in een gegeven kalenderjaar, per leeftijd

De 18-jarigen zijn net aan het einde van hun leerplicht. De 19-, 20- en 21-jarigen waren in het voorbije schooljaar al niet meer leerplichtig.

Figuur 11. Meisjes die doorgaan met leerplichtonderwijs in een gegeven kalenderjaar, per leeftijd

De 18-jarigen zijn net aan het einde van hun leerplicht. De 19-, 20- en 21-jarigen waren in het voorbije schooljaar al niet meer leerplichtig.

De evolutie van de doorstroomkansen van de jongens tussen 2008 en 2010 is uniek in de zin dat de kans dat een ongekwalficeerde jongen in het leerplichtonderwijs blijft, is toegenomen op elk van de vier betrokken leeftijden en zowel tussen 2008 en 2009 als tussen 2009 en 2010. In geen van de vroegere jaren komt een dergelijke overgang voor. Bij de meisjes is er tussen 2008 en 2010 eveneens een stijging van de doorstroomkans bij de 18-jarigen, maar op de andere leeftijden is er eerder een stabilisatie.⁴⁸

Eenvoudige simulatie van de invloed van de verschillende factoren

Het verloop van de indicator van de ongekwalficeerde uitstroom van jongens per kalenderjaar vertoont een trendbreuk in het jaar 2008 (Tabel 1). Het effect is bovendien zichtbaar op elke leeftijd (zie basisindicatoren per leeftijd, Figuur 1).

Zoals gezegd zijn de indicatorwaarden (en hun evolutie) uit te drukken als een combinatie van drie stellen factoren (en de evolutie daarvan): de leeftijdsverdeling, de kwalificatiekansen en de doorstroomkansen. Het is bovendien mogelijk een berekening van de evolutie van de indicatoren per leeftijd tussen 2008 en 2010 zó te implementeren dat de veranderingen in de factoren onafhankelijk van elkaar aan- en uitgeschakeld kunnen worden. Een dergelijke simulatie geeft inzicht in het relatieve invloed van de factoren op de evolutie van de indicator.

De simulatie toont duidelijk aan dat het de *verhoging van de doorstroomkansen* (Figuur 10) is die de recente evolutie van de indicator bij de jongens verklaart. Dat geldt zowel voor de afname van het percentage mannelijke vroege schoolverlaters tussen 2009 en 2010 als voor de evolutie tussen 2008 en 2009. Het is omdat meer ongekwalficeerde 18-, 19-, 20- en 21-jarige

⁴⁸ Na 2010 is de cohorte die geboren is in 1988 (zo goed als) weg uit het leerplichtonderwijs. Op dat ogenblik is het mogelijk om voor die cohorte kleine inconsistenties tussen de omvang van de cohorte en de som van de aantallen schoolverlaters per leeftijd te detecteren en bij benadering te corrigeren. Deze inconsistenties hebben te maken met migratiestromen tussen het onderwijs in de Vlaamse Gemeenschap en andere onderwijssystemen waarvan de omvang niet exact bepaald kan worden. De correctie kan in principe een invloed hebben op cijfers over 20-jarigen in 2008 en 21-jarigen in 2009.

Concreet is er geen effect van de correctie op (tussen)resultaten over de jongenscohorten.

Voor wat de meisjes betreft wordt het aantal 20-jarige schoolverlaters in 2008 nu (V10a) op 1916 geschat in de plaats van de vroegere schatting van 1964 (V09a, een verschil van 48); het aantal 21-jarige schoolverlaters in 2009 bedraagt nu (V10a) 594 in de plaats van de eerdere schatting 580 (V09a, een verschil van 14). Daardoor wordt de doorstroomkans van 20-jarigen in 2008 nu (V10a) geschat op 69% in de plaats van 65% en in de (kleine) groep van 21-jarigen in 2009 op 45% (V10a) in de plaats van het (tevooren al opvallend lage) cijfer van 31% (V09a).

Het verschil tussen de jongenscohorten en de meisjescohorten in de evolutie van hun doorstroomkansen tussen 2008 en 2009 blijkt dus nog iets groter dan volgens de resultaten in rapport SSL/OD1/2011.46 (p. 20). Er is alleen een parallel met de jongenscohorten voor de 18- en 19-jarigen (en het patroon is niet uniek, het kwam ook al eens voor in de meisjescohorten tussen 2000 en 2001).

jongens hebben beslist door te gaan met leerplichtonderwijs dat de ongekwalificeerde uitstroom van jongens is gedaald tussen 2008 en 2010.

De trendbreuk van 2008 in de ongekwalificeerde uitstroom van de meisjes is minder uitgesproken dan bij de jongens (Tabel 1). Bovendien is het enkel voor de 18-jarige meisjes dat het percentage vroege schoolverlaters daalt in de beide jaren na 2008 (Figuur 2). Zoals bij de jongens suggereert een simulatie dat het de toename van het percentage doorstromende ongekwalificeerde 18-jarige meisjes (Figuur 11) is die de daling van de fractie vroege schoolverlaters bij de meisjes tussen 2008 en 2010 verklaart.

Langetermijneffecten?

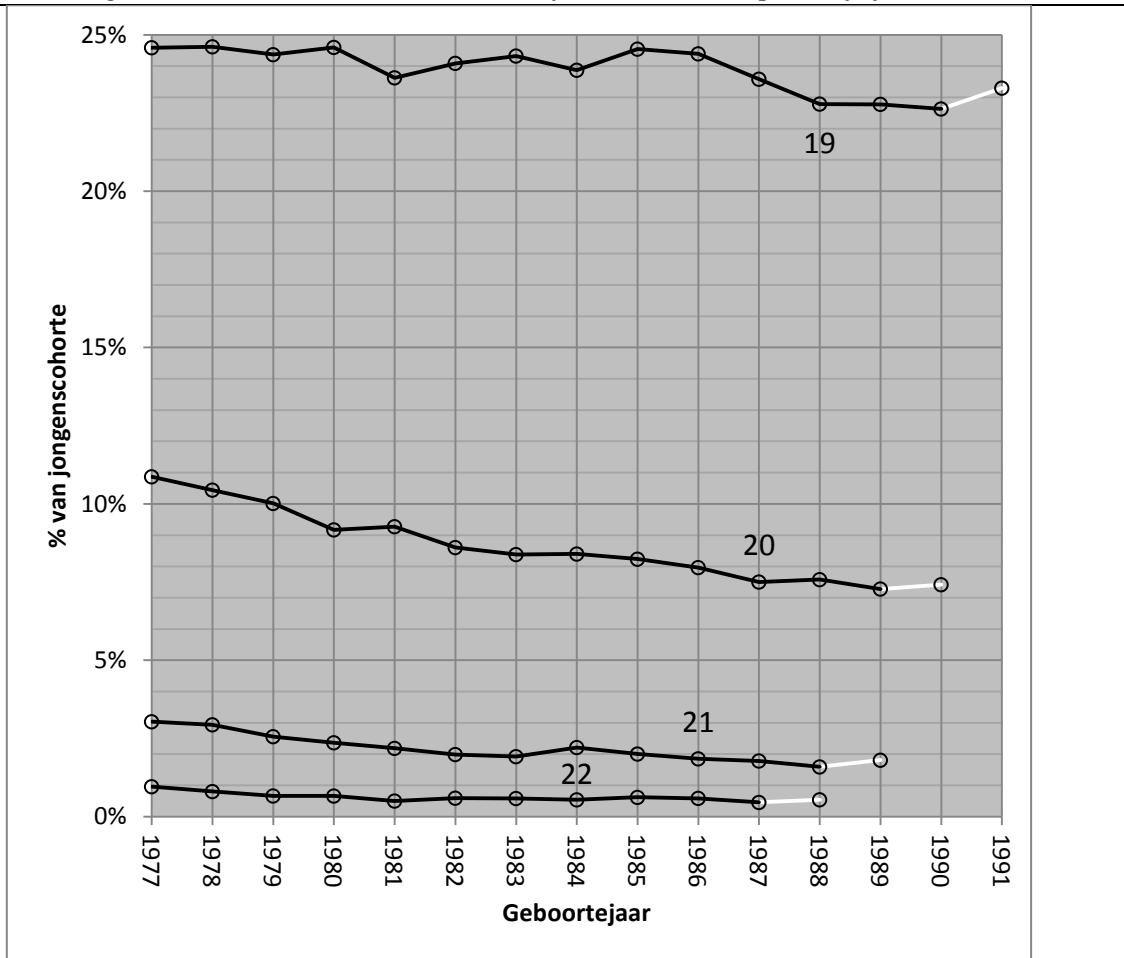
In 2009 hebben meer ongekwalificeerde jongens van 18, 19, 20 en 21 beslist om in het leerplichtonderwijs te blijven, in de plaats van ongekwalificeerd weg te gaan, dan in het jaar tevoren. Dat had een *onmiddellijk effect* op de omvang van de ongekwalificeerde uitstroom in 2009: die was geringer dan men zou verwachten op basis van de (lagere) doorstroomcijfers geregistreerd in 2008. Men kan zich afvragen of de trendbreuk in 2008 ook *langetermijneffecten* heeft op de manier waarop de betrokken cohorten (van de geboortejaren 1991, 1990, 1989 en 1988) kwalificatie verzamelden/verzamen en wegstroomden/stromen uit het leerplichtonderwijs.

Het is natuurlijk denkbaar dat de omstandigheden die ongekwalificeerde jongens er in 2009 hebben toe aangezet om in het onderwijs te blijven, ook na 2009 nog aanwezig zijn gebleven en de uitstroom van de cohorten verder hebben afgeremd. Op dit moment kunnen we zeggen dat dit blijkbaar minstens tot 2010 het geval is geweest: in 2010 hadden de ongekwalificeerde jongens van de geboortejaren 1991, 1990 en 1989 (dan op de leeftijd van respectievelijk 19, 20 en 21) nog minder dan hun voorgangers in 2009 de neiging om het leerplichtonderwijs te verlaten. Ook de jongenscohort van het geboortjaar 1992 had in 2010 een lager doorstroomcijfer dan de 18-jarigen in 2009 en in 2008. Zoals in 2009 is er een *onmiddellijk effect* op de ongekwalificeerde uitstroom van de jongens: in 2010 is die duidelijk lager dan in 2009 en in 2008.

Van een andere orde is de vraag of ongekwalificeerde jongens die precies door de omstandigheden in 2009 (en 2010) hebben beslist in het onderwijs te blijven daar uiteindelijk iets mee opschieten. Zullen ze deel uitmaken van een toekomstige stroom vroege schoolverlaters of behalen ze, door hun extra jaar of jaren in het onderwijs, toch nog een kwalificatie? Dit is de vraag naar de *langetermijneffecten* van de in 2009 en 2010 vastgestelde

vertraagde uitstroom van ongekwalficeerde jongens op de uiteindelijke kwalificatieoogst van de betrokken cohorten. Bij constante kwalificatiekansen⁴⁹ zorgt een vertraagde uitstroom vanzelf voor meer kwalificaties. Maar de realiteit is misschien niet zo eenvoudig: een verandering in de omvang van de groep ‘doorstromers’ kan ook een verandering in de samenstelling van de groep betekenen; de kwalificatiekansen in latere jaren blijven dan niet noodzakelijk dezelfde.

Figuur 12. Jongens van 19 en ouder die een kwalificatie behalen, per leeftijd

De witte gedeelten van de curven vertegenwoordigen de overgang tussen de situatie in 2009 en de situatie in 2010.

Op dit moment beschikken we al over één jaar (2010) waarin we kunnen speuren naar een mogelijk effect van de vertraagde uitstroom van 2009 op de hoeveelheid kwalificaties die nadien nog aan de cohorten wordt uitgereikt. De witte stukken van de grafieken in Figuur 12 geven aan waar we een effect zouden kunnen verwachten. Het effect is niet enorm, maar het geheel van de vier curven lijkt toch een trendbreuk te vertonen in 2009: *in 2010 zijn er meer*

⁴⁹ Kwalificatiekansen in de betekenis van K_{18} , K_{19} , K_{20} , K_{21} zoals getoond in Figuur 8 en Figuur 9.

kwalificaties uitgereikt dan verwacht volgens het verloop van de tijdreeksen tot 2009.⁵⁰ Een aanvaardbare interpretatie is dat het verhoogde percentage doorstromers bij de ongekwalificeerde 18-, 19-, 20- en 21-jarigen in 2009 het jaar daarna in dezelfde cohorten (dan 19-, 20-, 21- en 22 jaar oud) heeft gezorgd voor een groter aantal kwalificaties.

⁵⁰ Merk op dat Figuur 12 robuuste resultaten toont, in de zin dat ze—net zoals de indicatoren van de ongekwalificeerde uitstroom per geboortecohorte uit Tabel 2—enkel gebaseerd zijn op de tellingen van het aantal verworven kwalificaties en de schatting van de omvang van de geboortecohorten.